

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Κείμενα
Νεοελληνικής
Λογοτεχνίας**



Α΄ ΤΕΥΧΟΣ

Α΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

5ος τόμος

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

Τεύχος Α΄

**Α΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
5ος τόμος**

**Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό
Ινστιτούτο
Κώστας Μπαλάσκας,
Σύμβουλος Π. Ι.**

**Επιμέλεια Έκδοσης
Πολυτίμη Γκέκα**

**Επιμέλεια εξωφύλλου:
Βάσω Αβραμοπούλου**

**Εικόνα εξωφύλλου:
Νίκος Χατζηκυριάκος – Γκίκας
(1906–1994), Μάντρες στην Ύδρα**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

***Ομάδα Εργασίας Υπουργείου
Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και
Θρησκευμάτων***

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ
Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ
Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ**

5ος ΤΟΜΟΣ

Διονύσιος Σολωμός

Ελεύθεροι Πολιορκημένοι

Οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι είναι από τα κορυφαία έργα του Σολωμού και της νεοελληνικής ποίησης γενικότερα. Μπορούμε επίσης να πούμε ότι είναι το έργο ζωής του Σολωμού, αφού, όπως φαίνεται, τον απασχόλησε σε όλη τη διάρκεια της ώριμης ποιητικής του περιόδου.

Θέμα του είναι ο ηρωικός αγώνας των Μεσολογγιτών κατά τη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου (1825-1826) ως την απεγνωσμένη έξοδο, την παραμονή των Βαΐων. Ο ποιητής ξεκινώντας από το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός ανάγεται στον αγώνα του ανθρώπου για την ηθική, την

εσωτερική του ελευθερία. Το έργο όμως ποτέ δεν ολοκληρώθηκε και έφτασε σ' εμάς σε χειρόγραφα «αποσπάσματα» συγκροτημένα σε τρία Σχεδιάσματα¹ που το καθένα τους αντιπροσωπεύει όχι μονάχα διαφορετικό στάδιο επεξεργασίας αλλά και διαφορετική ποιητική αντίληψη. Το αρχικό σχέδιασμα, «συνθεμένο εις είδος προφητικού θρήνου εις το πέσιμο τον Μεσολογγίου», πρέπει να γράφτηκε γύρω στα 1830. Παρουσιάζει στενή σχέση με το 5ο κεφ. της Γυναίκας της Ζάκυθος. Το Β' Σχεδιάσμα, σε στίχους δεκαπεντασύλλαβους

1. Οι Στοχασμοί και τα πεζά των Ελεύθερων Πολιορκημένων γράφτηκαν ιταλικά (εκτός από τα πεζά του Α' Σχεδιάσματος) και μεταφράστηκαν από τον Πολυλά.

ομοιοκατάληκτους ζευγαρωτούς, «εις το οποίον εικονίζοντο τα παθήματα των γενναίων αγωνιστάδων εις τες υστερινές ημέρες της πολιορκίας έως οπού έκαμαν το γιουρούσι», το δούλευε ο ποιητής από το 1833 ως το 1844, οπότε αρχίζει να το ξαναπλάθει σε νέα μορφή (Γ΄ Σχεδιάσμα), σε στίχους λιτούς, χωρίς ομοιοκαταληξίες, αλλά αρμονικότατους.

Πριν από τα τρία Σχεδιάσματα παραθέτουμε Στοχασμούς του ποιητή (δηλαδή σημειώσεις του για τις βασικές αρχές που θ' ακολουθούσε κατά τη σύνθεση).

Σ' αυτούς θα βρούμε τις βασικές ποιητικές ιδέες του έργου και στοιχεία που φωτίζουν αρκετά σημεία του. Θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι ανάμεσα στα

αποσπάσματα δεν υπάρχει πάντα αλληλουχία (χρονική, θεματική ή νοηματική), αλλά τα περισσότερα έχουν μια αυτοτέλεια. Τα χωρία σε πεζό ανήκουν στον ποιητή, ενώ οι παρέμβλητες διευκρινιστικές σημειώσεις (με πλάγια στοιχεία) είναι του Πολυλά.

Βασικό κείμενο για την κατανόηση του σολωμικού έργου είναι τα Προλεγόμενα του Ιάκωβου Πολυλά (στην έκδοση των Ευρισκομένων). Μιλώντας ειδικά για τους Ελεύθερους Πολιορκημένους ο Πολυλάς λέει ότι η ηθική ελευθερία είναι το πιο οχυρό καταφύγιο της ανθρώπινης ψυχής που πολιορκείται από τη φυσική βία. Ο άνθρωπος που συνειδητοποιεί την αυτονομία του απέναντι στις φυσικές δυνάμεις οδηγείται στη δράση και από τη σύγκρουση αυτή

γεννιούνται οι υψηλές πράξεις. Στο ποίημα έπρεπε να φανεί ακέραιος ο άνθρωπος· το ύψος της ψυχής του και συνάμα τα φυσικά αισθήματα (έρωτας, μητρική αγάπη, ενθουσιασμός της δόξας, φιλοζωία, έρωτας προς τα κάλλη της φύσης) σε όλη τους τη σφοδρότητα, την ώρα που τα σκεπάζει η σκιά του θανάτου. Και συγχρόνως αυτή η υπεροχή του πνεύματος μπροστά στη βία έπρεπε να φανεί και στον ανδρικό και στο γυναικείο χαρακτήρα.

Στην ουράνια γαλήνη, όπου υψώνει ο Σολωμός τους Πολιορκημένους, έτσι που «όλα τους τα έργα, τα λόγια και οι στοχασμοί να παρομοιάζονται με το ωραιότερο και τερπνότερο γέννημα της φύσης» (Σχεδ. Γ', απόσπ. 2, στ. 1-3)

αντιπαρατάσσεται η άγρια ζωική δύναμη του βαρβάρου που περιπαίζει την αδυναμία τους (Σχεδ. Β΄, απόσπ. 3), αλλά τελικά, ταπεινωμένος, αδημονεί που δεν μπορεί να τους καταβάλει. Έτσι οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι θριαμβεύουν και μέσα στην ψυχή των εχθρών τους.

Στοχασμοί του ποιητή (Επιλογή)

1. Εφάρμοσε εις την πνευματική μορφή την ιστορία του φυτού, το οποίο αρχινάει από το σπόρο και γυρίζει εις αυτόν, αφού περιέλθει, ως βαθμούς ξετυλιγμού, όλες τες φυτικές μορφές, δηλαδή τη ρίζα, τον κορμό, τα φύλλα, τ' άνθη και τους καρπούς. Εφάρμοσε την και σκέψου βαθιά την υπόσταση του

υποκειμένου* και τη μορφή της τέχνης. Πρόσεξε ώστε τούτο το έργο να γίνεται δίχως προσώς να διακόπτεται.

2. Σκέψου βαθιά και σταθερά (μία φορά για πάντα) τη φύση της Ιδέας, πριν πραγματοποιήσεις το ποίημα. Εις αυτό θα ενσαρκωθεί το ουσιαστικότερο και υψηλότερο περιεχόμενο της αληθινής ανθρώπινης φύσης, η Πατρίδα και η Πίστις.

3. Ο θεμελιώδης ρυθμός ας στυλωθεί εις το κέντρο της Εθνικότητας και ας υψώνεται κάθετα, ενώ το νόημα, από το οποίο πηγάζει η Ποίηση, και το οποίο αυτή υπηρετεί, απλώνει βαθμηδόν τους κύκλους του.

υποκείμενο: (εδώ): το θέμα.

**4. Εις το ποίημα του Χρέους¹
μακρινή πρέπει να είναι η φριχτή
αγωνία μέσα εις τη δυστυχία και εις
τους πόνους, όπως εκείθε
φανερωθεί απείραχτη και άγια η
διανοητική και ηθική Παράδεισος.**

**5. Κοίταξε να σχηματίσεις
βαθμηδόν ωσάν μίαν αναβάθρα*
από δυσκολίες, τες οποίες θα
υπερβούν εκείνοι οι Μεγάλοι, με
όσα οι αίσθησες απορροφούν από
τα εξωτερικά, τα οποία ή τους
τραβούν με τα κάλλη τους ή τους
βιάζουν με την ανάγκη και με τον
πόνο, έως εις τη βεβαιότητα του
θανάτου, αλλά εξαιρέτως με την
ενθύμηση της περασμένης δόξας.**

**1. Άλλη επιγραφή, την οποίαν
ήθελε κατ' αρχάς να βάλει εις το
ποίημα (Σημ. Ι. Πολ.).**

αναβάθρα: κλίμακα.

Όλα αυτά, όσο μεγαλύτερα είναι και πλέον διάφορα, εις τόσο υψηλότερο στυλοπόδι* σταίνουν την Ελευθερία, μεστήν από το Χρέος, δηλαδή απ' όσα περιέχει η Ηθική, η Θρησκεία, η Πατρίδα, η Πολιτική κ.ά.

6. Κάμε ώστε ο μικρός Κύκλος, μέσα εις τον οποίον κινιέται η πολιτορρημένη πόλη, να ξεσκεπάσει εις την ατμόσφαιρα του τα μεγαλύτερα συμφέροντα της Ελλάδας, για την υλική θέση, οπού αξίζει τόσο για εκείνους οπού θέλουν να τη βαστάξουν, όσο για εκείνους οπού θέλουν να την αρπάξουν, – και για την ηθική θέση, τα μεγαλύτερα συμφέροντα της Ανθρωπότητας. Τοιουτοτρόπως η υπόθεση δένεται με το παγκόσμιο σύστημα. – Ιδές τον Προμηθέα και εν γένει τα

στυλοπόδι: βάρθρο.

συγγράμματα του Αισχύλου. – Ας φανεί καθαρά η μικρότης του τόπου και ο σιδερένιος και ασύντριφτος κύκλος οπού την έχει κλεισμένη. Τοιουτοτρόπως από τη μικρότητα του τόπου, ο οποίος παλεύει με μεγάλες ενάντιες δύναμες, θέλει έβγουν οι Μεγάλες Ουσίες.

7. Μείνε σταθερός εις τούτη την υψηλή θέση. Η θλίψη τους στέκεται εις το να θυμούνται την ευτυχισμένην κατάσταση τους, όθεν έπρεπε να βλαστήσει το καλό της πατρίδας. Τώρα αισθάνονται ότι θα χάσουν τα πάντα· το αισθάνονται βαθμηδόν, και επομένως ολικώς. Η πείνα δεν μπαίνει εις αυτόν τον κύκλον, ειμημόνον* ως εξωτερική δύναμη, την οποίαν υπερνικούν καθώς όλες τες άλλες.

ειμημόνον: παραμόνο.

8. Σκέψου την ισοζυγία των δυνάμεων, μεταξύ ανδρών και γυναικών. Εκείνοι ας αισθάνονται όλα, και ας νικάνε όλα, με την ουσίαν έξυπνη·* τούτες ας νικάνε και αυτές, αλλ' ωσάν γυναίκες.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Α΄

1

Τότες εταραχτήκανε τα σωθικά μου και έλεγα πως ήρθε ώρα να ξεψυχήσω· κι ευρέθηκα σε σκοτεινό τόπο και βροντερό, που εσκιρτούσε σαν κλωνί στάρι στο μύλο που αλέθει ογλήγορα, ωσάν το χόχλο στο νερό που αναβράζει· ετότες εκατάλαβα πως εκείνο ήτανε το Μεσολόγγι· αλλά δεν έβλεπα μήτε

έξυπνη ουσία: άγρυπνη συνείδηση.

το κάστρο, μήτε το στρατόπεδο,
μήτε τη λίμνη, μήτε τη θάλασσα,
μήτε τη γη που επάτουνα, μήτε τον
ουρανό· εκατασκέπαζε όλα τα
πάντα μαυρίλα και πίσσα, γιομάτη
λάμψη, βροντή και αστροπελέκι·
και ύψωσα τα χέρια μου και τα
μάτια μου να κάμω δέηση, και ιδού
μες στην καπνίλα μία μεγάλη
γυναίκα* με φόρεμα μαύρο σαν του
λαγού το αίμα, όπου η σπίθα έγγιζε
κι εσβενότουνε· και με φωνή που
μου εφάινονταν πως νικάει την
ταραχή του πολέμου άρχισε:

γυναίκα: Ο Πολυλάς τη
χαρακτηρίζει ως «θεόπνευστη
ψάλτρα».

**«Το χάραμα επήρα
Του Ήλιου το δρόμο,
Κρεμώντας τη λύρα
Τη δίκαιη στον ώμο
Κι απ' όπου χαράζει
Ως όπου βυθά,**

**Τα μάτια μου δεν είδαν τόπον
ενδοξότερον από τούτο το
αλωνάκι.»***

αλωνάκι: εννοεί το Μεσολόγγι.

2

Παράμερα στέκει
Ο άντρας και κλαίει·
Αργά το τουφέκι
Σηκώνει και λέει:
«Σε τούτο το χέρι
Τι κάνεις εσύ;
Ο εχθρός μου το ξέρει
Πως μου είσαι βαρύ.»

Της μάνας ω λαύρα!*
Τα τέκνα τριγύρου
Φθαρμένα και μαύρα
Σαν ίσκιους ονείρου·
Λαλεί το πουλάκι
Στου πόνου τη γη
Και βρίσκει σπυράκι
Και μάνα* φθονεί.

λαύρα: φωτιά· μτφ. πόνος,
δυστυχία.

μάνα: η μάνα (υποκειμ. στο φθονεί).

3

Γρικόύν να ταράζει
Του εχθρού τον αέρα
Μιαν άλλη,* που μοιάζει
Τ' αντίλαλου πέρα·
Και ξάφνου πετιέται
Με τρόμου λαλιά·
Πολληώρα γρικιέται,
Κι ο κόσμος βροντά.

**μιαν άλλη: σάλπιγγα. Για την
κατανόηση του αποσπ. 3 κοίταξε το
3ο απ. στο Β' Σχεδιάσμα.**

4

Αμέριμνον όντας
Τ' Αράπη* το στόμα
Σφυρίζει, περνώντας
Στου Μάρκου* το χώμα·
Διαβαίνει, κι αγάλι
Ξαπλώνετ' εκεί
Που εβγήκ' η μεγάλη
Του Μπάιρον ψυχή.

5

Προβαίνει και κράζει
Τα έθνη σκιασμένα.

6

Και ω πείνα και φρίκη!
Δε σκούζει σκυλί!

Αράπης: οι Άραβες (Αιγύπτιοι) που όπως ξέρουμε πήραν μέρος στη δεύτερη φάση της πολιορκίας του Μεσολογγίου (υπό τον Ιμπραήμ).
Μάρκου: του Μπότσαρη.

7

Και η μέρα προβαίνει,
Τα νέφια συντρίβει·
Να, η νύχτα που βγαίνει
Κι αστέρι δεν κρύβει.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β΄

1

Άκρα του τάφου σιωπή
στον κάμπο βασιλεύει·
Λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί,
κι η μάνα το ζηλεύει.
Τα μάτια η πείνα εμαύρισε·
στα μάτια η μάνα μνέει·*¹

1. Η πιθανότερη ερμηνεία του στίχου είναι η εξής: Η πείνα εμαύρισε τα μάτια, που είναι το πιο πολύτιμο πράγμα, αφού σ' αυτό ορκίζεται η μάνα (π.χ. «στα μάτια του παιδιού μου» ή «στο φως μου»).

μνέω: ορκίζομαι (αρχ. ομνύω).

Στέκει ο Σουλιώτης ο καλός
παράμερα και κλαίει:
«Έρμο τουφέκι σκοτεινό,
τι σ' έχω γω στο χέρι;
Οπού συ μου 'γινες βαρύ
κι ο Αγαρηνός* το ξέρει».

2

Το Μεσολόγγι έπεσε την άνοιξη· ο ποιητής παρασταίνει τη Φύση, εις τη στιγμή που είναι ωραιότερη, ως μία δύναμη, η οποία, με όλα τ'άλλα και υλικά και ηθικά ενάντια, προσπαθεί να δειλιάσει τους πολιορκημένους· ιδού οι Στοχασμοί του ποιητή:

Η ζωή που ανασταίνεται με όλες της τες χαρές, αναβρύζοντας ολούθε, νέα, λαχταριστή, περιχυνόμενη εις όλα τα όντα· η

Αγαρηνός: αντί Αγαρηνοί ονομασία των Αράβων.

**ζωή ακέραιη, απ' όλα της φύσης τα
μέρη, θέλει να καταβάλει την
ανθρώπινη ψυχή· θάλασσα, γη,
ουρανός, συγχωνευμένα, επιφάνεια
και βάθος συγχωνευμένα, τα οποία
πάλι πολιορκούν την ανθρώπινη
φύση στην επιφάνεια και εις το
βάθος της.**

**Η ωραιότης της φύσης, που τους
περιτριγουρίζει, αυξάνει εις τους
εχθρούς την ανυπομονησία να
πάρουν τη χαριτωμένη γη, και εις
τους πολιορκημένους τον πόνο ότι
θα τη χάσουν.**

**Ο Απρίλης με τον Έρωτα
χορεύουν και γελούνε,
Κι όσ' άνθια βγαίνουν και καρποί
τόσ' άρματα σε κλειούνε.**

Με χίλιες βρύσες χύνεται,
με χίλιες γλώσσες κραίνει·
Όποιος πεθάνει σήμερα
χίλιες φορές πεθαίνει.

Τρέμ' η ψυχή και ξαστοχά
γλυκά τον εαυτό της.

3

Ενώ ακούεται το μαγευτικό τραγούδι της άνοιξης, οπού κινδυνεύει να ξυπνήσει εις τους πολιορκημένους την αγάπη της ζωής τόσον, ώστε να ολιγοστέψει η αντρεία τους, ένας των Ελλήνων πολεμάρχων σαλπίζει κράζοντας τους άλλους εις συμβούλιο, και η σβησμένη κλαγγή, οπού βγαίνει μέσ' από το αδυνατισμένο στήθος του, φθάνοντας εις το εχθρικό στρατόπεδο παρακινεί έναν Αράπη να κάμει ό,τι περιγράφουν οι στίχοι 4-12.

Και με χαρούμενη πνοή
το στήθος το χορτάτο,
Τ' αράθυμο,* το δυνατό,
κι όλο ψυχές γιομάτο,
Βαρώντας γύρου ολόγυρα,
ολόγυρα και πέρα,
Τον όμορφο τρικύμισε
και ξάστερον αέρα·
Τέλος μακριά σέρνει λαλιά,
σαν το πεσούμεν' άστρο,*
Τρανή λαλιά, τρόμου λαλιά,
ρητή* κατά το κάστρο.

αράθυμος: ευέξαπτος, οργίλος,
νευρώδης.

πεσούμενο άστρο: ο διάπτων, το
πεφτάστρι.

ρητός: σαφής, κατηγορηματικός.

Μόλις έπαυσε το σάλπισμα ο Αράπης, μία μυριόφωνη βοή ακούεται εις το εχθρικό στρατόπεδο, και η βίγλα του κάστρου, αχνή σαν το χάρο, λέει των Ελλήνων: «Μπαίνει ο εχθρικός στόλος». Το πυκνό δάσος έμεινε ακίνητο εις τα νερά, όπου η ελπίδα απάντεχε να ιδεί τα φιλικά καράβια. Τότε ο εχθρός εξανανέωσε την κραυγή, και εις αυτήν αντιβόησαν οι νεόφθαστοι μέσ' από τα καράβια. Μετά ταύτα μία ακατάπαυτη βροντή έκανε τον αέρα να τρέμει πολλή ώρα, και εις αυτή την τρικυμία.

Η μαύρη γη σκιρτά ως χοχλό*
μες στο νερό που βράζει.

χοχλός (και χόχλος): κοχλασμός.

– Έως εκείνη τη στιγμή οι πολιορκημένοι είχαν υπομείνει πολλούς αγώνες με κάποια ελπίδα να φθάσει ο φιλικός στόλος και να συντρίψει ίσως τον σιδερένιο κύκλο οπού τους περιζώνει· τώρα οπού έχασαν κάθε ελπίδα, και ο εχθρός τούς τάζει να τους χαρίσει τη ζωή αν αλλαξοπιστήσουν, η υστερινή τους αντίσταση τους αποδείχνει Μάρτυρες.

5

.....Στην πεισσωμένη μάχη
Σφόδρα σκιρτούν μακριά πολύ
τα πέλαγα κι οι βράχοι,
Και τα γλυκοχαράματα,
και μες στα μεσημέρια,
Κι όταν θολώσουν τα νερά,
κι όταν εβγούν τ' αστέρια.
Φοβούνται γύρου τα νησιά,
παρακαλούν και κλαίνε,

Κι οι ξένοι ναύκληροι μακριά
πικραίνονται και λένε:
«Αραπιάς άτι,* Γάλλου* νους,
σπαθί Τουρκιάς μολύβι,
Πέλαγο μέγα βράζ' ο εχθρός
προς το φτωχό καλύβι».

6

Ένας πολέμαρχος ξάφνου
απομακραίνεται από τον κύκλο,
όπου είναι συναγμένοι εις
συμβούλιο για το γιουρούσι, γιατί
τον επλάκωσε η ενθύμηση,
τρομερή εις εκείνη την ώρα της
άκρας δυστυχίας, ότι εις εκείνο το
ίδιο μέρος, εις τες λαμπρές ημέρες
της νίκης, είχε πέσει κοπιασμένος

άτι: άλογο, ιππικό.

Γάλλου (νους): εννοεί τους
Γάλλους αξιωματικούς που είχαν
οργανώσει τον αιγυπτιακό στρατό.

από τον πολεμικόν αγώνα, και
αυτού επρωτάκουσε, από τα χείλη
της αγαπημένης του, τον αντίλαλο
της δόξας του, η οποία έως τότε
είχε μείνει άγνωστη εις την απλή
και ταπεινή ψυχή του.

Μακριά απ' όπ' ήτα, αντίστροφος
κι ακίνητος εστήθη·
Μόνε σφοδρά βροντοκοπούν
τ' αρματωμένα στήθη·

«Εκεί 'ρθε το χρυσότερο
από τα ονείρατά μου·
Με τ' άρματ' όλα βρόντησα
τυφλός του κόππου χάμου.
Φωνή 'πε: – Ο δρόμος σου γλυκός
και μοσχοβολισμένος·
Στην κεφαλή σου κρέμεται
ο ήλιος μαγεμένος·
Παλικαρά και μορφονιέ,
γεια σου, Καλέ, χαρά σου!

Άκου! νησιά, στεριές της γης,
εμάθαν τ' όνομά σου. –
Τούτος, αχ! που 'ν' ο δοξαστός
κι η θεϊκιά θωριά του;
Η αγκάλη μ' έτρεμ' ανοιχτή
κατά τα γόνατά του.
Έριξε χάμου τα χαρτιά*
με τς είδησες του κόσμου
Η κορασιά τρεμάμενη.....
Χαρά της έσβηε τη φωνή
που 'ν' τώρα αποσβησμένη·
Άμε, χρυσ' όνειρο, και συ
με τη σαβανωμένη.
Εδώ 'ναι χρεία να κατεβώ,
να σφίξω το σπαθί μου,
Πριν όλοι χάσουν τη ζωή,
κι εγ' όλη την πνοή μου·

τα χαρτιά: τις εφημερίδες. Στο
Μεσολόγγι τότε έβγαινε η
εφημερίδα Ελληνικά Χρονικά του
Ελβετού φιλέλληνα Μάγιερ.

Τα λίγα απομεινάρια
της πείνας και τς αντρείας,

.....
Γκόλφι* να τα 'χω στο πλευρό
και να τα βγάλω πέρα*

Που μ' έκραξαν μ' απαντοχή,
φίλο, αδελφό, πατέρα·

Δρόμ' αστραφτά* να σχίσω τους
σ' εχθρούς καλά θρεμμένους,
Σ' εχθρούς πολλούς, πολλ' άξιους,
πολλά φαρμακωμένους·

Να μείνεις, χώμα πατρικό,
για μισητό ποδάρι·

Η μαύρη πέτρα σου χρυσή
και το ξερό χορτάρι».

«Θύρες ανοίξτ' ολόχρυσες
για την γλυκιάν ελπίδα».

γκόλφι: εγκόλπιο, φυλαχτό.

πέρα: δηλ. στο ελεύθερο έδαφος.

αστραφτά: γρήγορα σαν αστραπή.

«Όχι, παιδί μου· άφησε να 'μπει η μυρωδιά από τα φαγητά· είναι χρεία να συνηθίσουμε·

**Μεγάλο πράμα η υπομονή!
Αχ! μας την έπεμψε ο Θεός·
κλει θησαυρούς κι εκείνη.**

Εμείς πρέπει να έχουμε υπομονή, αν και έρχονταν οι μυρωδιές·

**Απ' όσα δίν' η θάλασσα,
απ' όσ' η γη, ο αέρας».**

**Κι έτσι λέγοντας εματάνοιξε το παράθυρο, και η πολλή μυρωδιά των αρωμάτων εχυνότουν μέσα κι εγιόμισε το δωμάτιο. Και η πρώτη είπε: «Και το αεράκι μάς πολεμάει».
– Μία άλλη έστεκε σιμά εις το ετοιμοθάνατο παιδί της,**

Κι άφ'σε το χέρι του παιδιού
κι εσώπασε λιγάκι,
Και ξάφνου της εφάνηκε*
στο στόμα το βαμπάκι.* 10

Και άλλη είπε χαμογελώντας, να
διηγηθεί καθεμία τ' όνειρό της,

Κι όλες εφώναξαν
μαζί κι είπαν πως είδαν ένα.
Κι ό,τι αποφάσισαν μαζί
να πουν τα ονειράτά τους.
Είπα να ιδώ τη γνώμη τους
στην υπνοφαντασιά τους.

Και μία είπε: «Μου εφαινότουν
ότι όλοι εμείς, άντρες και γυναίκες,

της εφάνηκε: της φάνηκε ότι είδε.
το βαμπάκι: που βάζουν στο στόμα
του νεκρού (δηλ. της φάνηκε ότι το
παιδί ήταν νεκρό).

παιδιά και γέροι, ήμαστε ποτάμια,
ποια μικρά, ποια μεγάλα, κι
ετρέχαμε ανάμεσα εις τόπους
φωτεινούς, εις τόπους σκοτεινούς,
σε λαγκάδια, σε γκρεμούς, απάνου
κάτου, κι έπειτα εφθάναμε μαζί στη
θάλασσα με πολλή ορμή,

Και μες στη θάλασσα γλυκά
βαστούσαν τα νερά μας.»

Και μία δεύτερη είπε:
«Εγώ 'δα δάφνες. –
Κι εγώ φως'..... 15
- Κι εγώ σ' φωτιά μιαν όμορφη
π' άστραφταν τα μαλλιά της.»

Και αφού όλες εδιηγήθηκαν τα
ονείρατά τους, εκείνη που 'χε το
παιδί ετοιμοθάνατο είπε: «Ιδές, και
εις τα ονείρατά ομογνωμούμε,
καθώς εις τη θέληση και εις όλα τ'

**άλλα έργα». Και όλες οι άλλες
εσυμφώνησαν κι ετριγύρισαν με
αγάπη το παιδί της που 'χε
ξεψυχήσει.**

**Ιδού, αυτές οι γυναίκες
φέρνονται θαυμαστά· αυτές είναι
μεγαλόψυχες, και λένε ότι
μαθαίνουν από μας· δε δειλιάζουν,
μολονότι τους επάρθηκε η ελπίδα
που είχαν να γεννήσουν τέκνα για
τη δόξα και για την ευτυχία. Εμείς
λοιπόν μπορούμε να μάθουμε απ'
αυτές και να τες λατρεύουμε έως
την ύστερην ώρα.**

**- Πες μου και συ τώρα γιατί
εχθές, ύστερ' από το συμβούλιο,
ενώ εστεκόμαστε σιωπηλοί,
απομακρύνθηκες ταραγμένος·**

**Να μου το πεις να το 'χω
γκολφισταυρό* στον άδη.**

Εχαμογέλασε πικρά
κι ολούθενε κοιτάζει·
Κι ανεί* πολύ τα βλέφαρα
τα δάκρυα να βαστάξουν.

9

Ετούτ' είν' ύστερη* νυχτιά·
όλα τ' αστέρια βγάνει·
Ολονυχτίς ανέβαινε
η δέηση, το λιβάνι.

Ο Αράπης, τραβηγμένος από τη
μυρωδιά που εσκορπούσε το
θυμίαμα, περίεργος και
ανυπόμονος, με βιαστικά πατήματα
πλησιάζει εις το τείχος,

γκολφισταυρό: φυλαχτό.

ανεί: ανοίγει.

ύστερη (νυχτιά): η τελευταία νύχτα·
η νύχτα της Εξόδου.

**Και απάνου, ανάγκη φοβερή!
σκυλί δεν του 'λυχτάει.**

**Και ακροάζεται· αλλά τη νυχτική
γαλήνη δεν αντίσκοβε μήτε φωνή,
μήτε κλάψα, μήτε αναστεναγμός·
ήθελε πεις ότι είχε παύσει η ζωή· οι
ήρωες είναι ενωμένοι και, μέσα
τους, λόγια λένε**

**Για την αιωνιότητα,
που μόλις τα χωράει·
5 Στα μάτια και στο πρόσωπο
φαίνοντ' οι στοχασμοί τους·
Τους λέει μεγάλα και πολλά
η τρίσβαθη ψυχή τους.
Αγάπη κι έρωτας καλού
τα σπλάχνα τους τινάζουν
Τα σπλάχνα τους κι η θάλασσα
ποτέ δεν ησυχάζουν·
Γλυκιά κι ελεύθερ' η ψυχή
σα να 'τανε βγαλμένη,**

10 Κι υψώναν με χαμόγελο
την όψη τη φθαρμένη.

10

Αφού έκαψαν τα κρεβάτια, οι
γυναίκες παρακαλούν τους άντρες
να τες αφήσουν να κάμουνε
αντάμα, εις το σπήλαιο, την
υστερινή δέηση. Μι' απ' αυτές, η
γεροντότερη, μιλεί για τες άλλες:
«Άκουσε, παιδί μου, και τούτο από
το στόμα μου,

Που' μ' όλη κάτου από τη γη
κι ένα μπουτσούνι* απ' έξω.

Ορκίζουν σε

στη στάχτ' αυτή

Και στα κρεβάτια τ' άτυχα

με το σεμνό στεφάνι·

Ν' αφήστε σας παρακαλούν

να τρέξουμε σ' εκείνο,

μπουτσούνι (λ. ιταλ.): κομματάκι.

**5 Να κάμουμ' άμα το στερνό
 χαιρετισμό και θρήνο».**

**Κι επειδή εκείνος αργούσε ολίγο
να δώσει την απόκριση,**

**Όλες στη γη τα γόνατα
 εχτύπησαν ομπρός του,
Κι εβάστααν όλες κατ' αυτόν
 τη χούφτα σηκωμένη,
Και με πικρό χαμόγελο
 την όψη τη φθαρμένη.
Σα να 'θελ' έσπλαχνα ο Θεός
 βρέξει ψωμί σ' εκείνες.**

11

**Οι γυναίκες, εις τες οποίες έως τότε
είχε φανεί όμοια μεγαλοψυχία με
τους άντρες, όταν δέονται και αυτές,
δειλιάζουν λιγάκι και κλαίνε· όθεν
προχωρεί η Πράξη· διότι όλα τα
φερσίματα των γυναικών
αντιχτυπούν εις την καρδιά των**

**πολεμιστάδων, και αυτή είναι η
υστερινή εξωτερική δύναμη που
τους καταπολεμάει, από την
οποίαν, ως απ' όλες τες άλλες,
αυτοί βγαίνουν ελεύθεροι.**

12

**Είναι προσωποποιημένη η
Πατρίδα, η Μεγάλη Μητέρα,
θεάνθρωπη, ώστε να αισθάνεται
όλα τα παθήματα, και καθαρίζοντας
τα εις τη μεγάλη ψυχή της να
αναπνέει την Παράδεισο·**

**Πολλές πληγές κι εγλύκαναν
γιατ' έσταξ' αγιομύρος.**

**Μένει άγρυπνη μέρα και νύχτα,
καρτερώντας το τέλος του αγώνος·
δεν τα φοβάται τα παιδιά της μη
δειλιάσουν· εις τα μάτια της είναι
φανερά τα πλέον απόκρυφα της
ψυχής τους·**

**Έλεος έχυνε μες στα σπλάχνα του
όλους τους θησαυρούς του, τούτοι**

**Τριαντάφυλλα 'ναι θεϊκά
στην κόλαση πεσμένα.**

13

**Μένουν οι Μάρτυρες με τα μάτια
προσηλωμένα εις την ανατολή, να
φέξει για να 'βγουνε στο γιουρούσι,
και η φοβερή αυγή,**

**Μνήσθητι, Κύριε – είναι κοντά·
Μνήσθητι, Κύριε – εφάνη!**

**Επάψαν τα φιλιά στη γη
Στα στήθια και στο πρόσωπο,
στα χέρια και στα πόδια.**

**Μία χούφτα χώμα να κρατώ
και να σωθώ μ' εκείνο.**

14

Το μάτι μου έτρεχε ρονιά*
κι ομπρός του δεν εθώρα,
Κι έχασα αυτό το θεικό πρόσωπο
για πολλή ώρα,
Π' άστραψε γέλιο αθάνατο,
παιγνίδι της χαράς του,
Στο φως της καλοσύνης του,
στο φως της ομορφιάς του.

16

Μ' όλον που τότε' ασάλευτος
στο νου μ' ο νιος εστήθη,
Κι είχε τον ήλιο πρόσωπο
και το φεγγάρι στήθη.

17

Κι άνθιζε μέσα μου η ζωή
μ' όλα τα πλούτια πόχει

ρονιά: υδρορρόη, κρουνός.

18

Συχνά τα στήθια εκούρασα,
ποτέ την καλοσύνη.

20

Στον ύπνο της μουρμούριζε
την κλάψα της τρυγόνας.

36

Πάντ' ανοιχτά, πάντ' άγρυπνα,
τα μάτια της ψυχής μου.

41

Ολίγο φως και μακρινό
σε μέγα σκότος κι έρμο.

43

Σε βυθό πέφτει από βυθό
ως που δεν ήταν άλλος·
Εκείθ' εβγήκε ανίκητος.

44

Φως που πατεί χαρούμενο
τον Άδη και το χάρο.

51

Η δύναμη σου πέλαγο
κι η θέλησή μου βράχος.



Θεόδωρος Βρυζάκης (1819-1878),
Η έξοδος τον Μεσολογγίου (1853)
Εθνική Πινακοθήκη

48 / 238-239

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Γ΄

1

Μητέρα,* μεγαλόψυχη
στον πόνο και στη δόξα,
Κι αν στο κρυφό μυστήριο
ζουν πάντα τα παιδιά σου
Με λογισμό και μ' όνειρο,
τι χάρ' έχουν τα μάτια,
Τα μάτια τούτα,* να σ' ιδούν
μες στο πανέρμο δάσος,
Που ξάφνου σου τριγύρισε
τ' αθάνατα ποδάρια 5
(Κοίτα) με φύλλα της Λαμπρής,
με φύλλα του Βαϊώνε!
Το θεϊκό σου πάτημα
δεν άκουσα, δεν είδα,

μητέρα: κοίταξε Σχεδ. Β΄, απ. 12.
τα μάτια τούτα: τα μάτια του
ποιητή.

Ατάραχη σαν ουρανός
μ' όλα τα κάλλη πόχει,
Που μέρη τόσα φαίνονται
και μέρη 'ναι κρυμμένα·
Αλλά, Θεά, δεν ημπορώ
ν' ακούσω τη φωνή σου, 10
Κι ευθύς εγώ τ' Ελληνικού
κόσμου να τη χαρίσω;
Δόξα 'χ' η μαύρη πέτρα του
και το ξερό χορτάρι.

(Η Θεά απαντάει εις τον ποιητή
και τον προστάζει να ψάλει την
πολιορκία του Μεσολογγίου).

2

Έργα και λόγια¹, στοχασμοί,
– στέκομαι και κοιτάζω –
Λουλούδια μύρια, πούλουδα,*
που κρύβουν το χορτάρι,
Κι άσπρα, γαλάζια, κόκκινα
καλούν χρυσό μελίτσι.
Εκείθε με τους αδελφούς,
εδώθε με το χάρο. –

5 Μες στα χαράματα συχνά,
και μες στα μεσημέρια,
Και σα θολώσουν τα νερά,
και τ' άστρα σα πληθύνουν,
Ξάφνου σκιρτούν οι ακρογιαλιές,
τα πέλαγα κι οι βράχοι.

1. Για την ερμηνεία των στίχων 1-3
κοίταξε το εισαγωγικό σημείωμα.
Ολόκληρο το απ. 2 να συσχετιστεί
με το απόσπασμα 5 του Β΄
Σχεδιάσματος.
πούλουδο: λουλούδι.

«Αραπιάς άτι, Γάλλου νους,
βόλι Τουρκιάς, τόπ’* Άγγλου!

Πέλαγο μέγα πολεμά,
βαρεί το καλυβάκι·
10 Κι αλιά! σε λίγο ξέσκεπα
τα λίγα στήθια μένουν·
Αθάνατή ’σαι, που ποτέ,
βροντή, δεν ησυχάζεις;»
Στην πλώρη, που σκιρτά, γυρτός,
τούτα ’π’ ο ξένος ναύτης.
Δειλιάζουν γύρου τα νησιά,*
παρακαλούν και κλαίνε,
Και με λιβάνια δέχεται
και φώτα τον καημό τους
15 Ο σταυροθόλωτος ναός
και το φτωχό ξωκλήσι.

τόπι: κανόνι και η μπάλα του
κανονιού
τα νησιά: τα Επτάνησα.

Το μίσος* όμως έβγαλε
και κείνο τη φωνή του:
«Ψαρού,* τ' αγκίστρι π' άφησες,
αλλού να ρίξεις άμε.»

Μες στα χαράματα συχνά,
και μες στα μεσημέρια,
Κι όταν θολώσουν τα νερά,
κι όταν πληθύνουν τ' άστρα,
20 Ξάφνου σκιρτούν οι ακρογιαλιές,
τα πέλαγα κι οι βράχοι.

το μίσος: οι στίχοι 16-17 αναφέρονται σε ανθρώπους που δεν είχαν συνειδητοποιήσει τη σημασία του αγώνα. Το θέμα το ξαναβρίσκουμε στη Γυναίκα της Ζάκυθος.

Ψαρού: η γυναίκα του ψαρά. Εδώ (ειρωνικά) η πόλη του Μεσολογγίου, επειδή οι περισσότεροι από τους κατοίκους της ασχολούνται με το ψάρεμα.

Γέρος μακριά, π' απίθωσε
στ' αγκίστρι τη ζωή του,
Το πέταξε, τ' αστόχησε,
και περιτριγυρνώντας:
«Αραπιάς άτι, Γάλλου νους,
βόλι Τουρκιάς, τόπ' Άγγλου!
Πέλαγο μέγ', αλίμονον!
βαρεί το καλυβάκι·

25 Σε λίγην ώρα ξέσκεπα
τα λίγα στήθη μένουν·
Αθάνατη 'σαι, που, βροντή,
ποτέ δεν ησυχάζεις;
Πανερημιά της γνώρας μου,
θέλω μ' εμέ να κλάψεις.»

3

Δεν τους βαραίν' ο πόλεμος,
αλλ' έγινε πνοή τους
..... κι εμπόδισμα δεν είναι
Στες κορασιές να τραγουδούν
και στα παιδιά να παίζουν.

4

Από το μαύρο σύγνεφο
κι από τη μαύρη πίσσα,
Αλλ' ήλιος, αλλ' αόρατος
αιθέρας κοσμοφόρος
Ο στύλος* φανερώνεται,
με κάτω μαζωμένα
Τα παλικάρια τα καλά,
μ' απάνου τη σημαία,
Που μουρμουρίζει και μιλεί
και το Σταυρόν απλώνει 5
Παντόγυρα στον όμορφον
αέρα της αντρείας,
Κι ο ουρανός καμάρωνε,
κι η γη χεροκροτούσε·
Κάθε φωνή κινούμενη
κατά το φως μιλούσε,
Κι εσκόρπα τα τρισεύγενα
λουλούδια της αγάπης:
«Όμορφη, πλούσια, κι άπαρτη,
και σεβαστή, κι αγία!» 10

στύλος: το κοντάρι της σημαίας.

6

Ο Πειρασμός

Ἐστησ' ο Ἐρωτας χορό
 με τον ξανθόν Απρίλη,
Κι η φύσις ηύρε την καλή
 και τη γλυκιά της ώρα,
Και μες στη σκιά που φούντωσε
 και κλει δροσιές και μόσχους
Ανάκουστος* κιλαϊδισμός
 και λιποθυμισμένος.
Νερά καθάρια και γλυκά,
 νερά χαριτωμένα, 5
Χύνονται μες στην άβυσσο
 τη μοσχοβολισμένη,
Και παίρνουνε το μόσχο της,
 κι αφήνουν τη δροσιά τους,
Κι ούλα στον ήλιο δείχνοντας
 τα πλούτια της πηγής τους,
Τρέχουν εδώ, τρέχουν εκεί,
 και κάνουν σαν αηδόνια.

ανάκουστος: πρωτάκουστος.

Έξ' αναβρύζει κι η ζωή σ' γη,
σ' ουρανό, σε κύμα. 10

Αλλά στης λίμνης το νερό,
π' ακίνητο 'ναι κι άσπρο,
Ακίνητ' όπου κι αν ιδείς,
και κάτασπρ' ως τον πάτο,
Με μικρόν ίσκιον άγνωρον
έπαιξ' η πεταλούδα,
Που 'χ' ευωδίσει τς ύπνους της
μέσα στον άγριο κρίνο.

Αλαφροϊσκιωτε* καλέ,
για πες απόψε τι 'δες· 15
Νύχτα γιομάτη θαύματα,
νύχτα σπαρμένη μάγια!
Χωρίς ποσώς γης, ουρανός
και θάλασσα να πνένε,

αλαφροϊσκιωτος: κατά τη λαϊκή
πίστη, εκείνος που έχει την ιδιότητα
και την ικανότητα να βλέπει τον
αόρατο κόσμο των ζωτικών, «ν'
ακούει και να βλέπει όλα τα μυστικά
της φύσης».

Ουδ' όσο κ'άν' η μέλισσα
 κοντά στο λουλουδάκι,
Γύρου σε κάτι ατάραχο
 π' ασπρίζει μες στη λίμνη,
Μονάχο ανακατώθηκε
 το στρογγυλό φεγγάρι, 20
Κι όμορφη βγαίνει κορασιά¹
 ντυμένη με το φως του.

1. Για την ερμηνεία του οράματος και το συμβολισμό της «φεγγαρο-ντυμένης» διατυπώθηκαν πολλές απόψεις: παρασταίνει την ομορφιά της ζωής και της φύσης, είναι μορφή αντίστοιχη με τις νεράιδες, η αναδυόμενη Αφροδίτη, η θεά Ελευθερία – Ελλάδα κ.ά. Πάντως, πρέπει να έχουμε υπόψη ότι, όπως προκύπτει από παραλλαγές του στίχου, πρόκειται για θεϊκή μορφή και ότι την ξαναβρίσκουμε στα ποιήματα του Σολωμού Λάμπρος και Κρητικός.

7

Έρμα 'ν' τα μάτια, που καλείς,
χρυσέ ζωής αέρα.

9

Τα σπλάχνα μου κι η θάλασσα
ποτέ δεν ησυχάζουν,
Κι όσ' άνθια θρέφει και καρπούς
τόσ' άρματα σε κλειούνε.

10

Φεύγω τ' αλόγου την ορμή
και του σπαθιού τον τρόμο.
Τ' ονείρου μάταια πιθυμιά,
κι όνειρο αυτή 'ν' η ίδια!
Εγύρισε η παράξενη
του κόσμου ταξιδεύτρα,
Μου 'πε με θείο χαμόγελο
βρεμένο μ' ένα δάκρυ:
Κόψ' το νερό στη μάνα του,
μπάσ' το στο περιβόλι,
Στο περιβόλι της ψυχής
το μοσχαναθρεμμένο.

11

Μία των γυναικών προσφεύγει εις
το στοχασμό του θανάτου ως μόνη
σωτηρία της με τη χαρά την οποίαν
αισθάνεται το πουλάκι,

Οπού 'δε σκιάς παράδεισο
και τηνέ χαιρετάει
Με του φτερού το σάλαγο
και με κανέναν ήχο,

εις τη στιγμήν οπού είναι κοπιασμένο
από μακρινό ταξίδι, εις τη φλόγα
καλοκαιρινού ήλιου.

12

Και βλέπω πέρα τα παιδιά
και τες αντρογυναίκες
Γύρου στη φλόγα π' άναψαν,*
και θλιβερά τη θρέψαν
Μ' αγαπημένα πράματα
και με σεμνά κρεβάτια,

Ακίνητες, αστέναχτες,
δίχως να ρίξουν δάκρυ·
Και 'γγίζ' η σπίθα τα μαλλιά
και τα λιωμένα ρούχα·
Γλήγορα, στάχτη, να φανείς,
οι φούχτες να γιομίσουν.

13

Είν' έτοιμα* στην άσπονδη
πλημμύρα των αρμάτων
Δρόμο να σχίσουν τα σπαθιά,
κι ελεύθεροι να μείνουν,
Εκείθε με τους αδελφούς,
εδώθε με το χάρο.

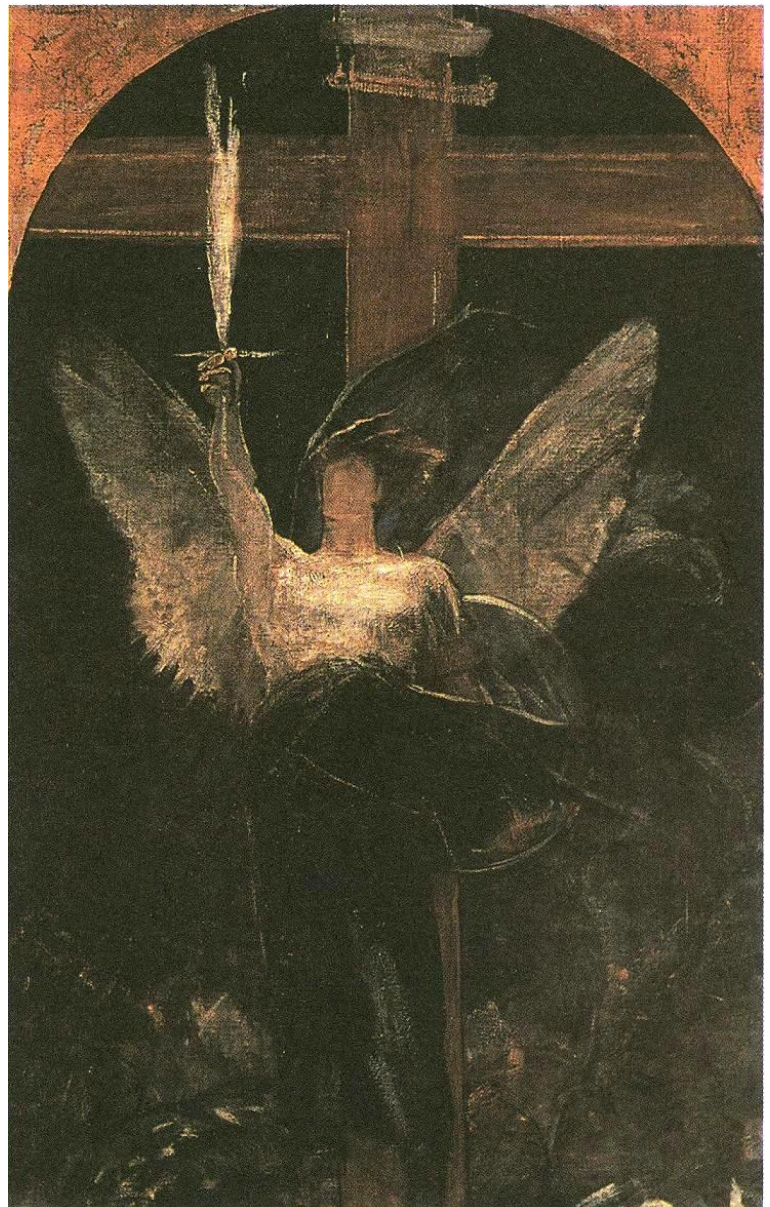
άναψαν: για να κάψουν τ'
αγαπημένα τους πράγματα, πριν
από την έξοδο.

έτοιμα: ενν. τα σπαθιά.

**Γιώργος
Σταθόπουλος
(γεν. 1944),
εικόνα από τους
Ελεύθερους
Πολιορκημένους**



**Νικόλαος
Γύζης
(1842-1901),
Ο Αρχάγγελος
(σπουδή για
το Θρίαμβο
της Πίστεως,
1895)
Εθνική
Πινακοθήκη**



ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Για τη μελέτη των Ελεύθερων Πολιορκημένων να διαβάσετε στο σπίτι σας τα ιστορικά γεγονότα που αναφέρονται στη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Α΄

- 1. Η γυναίκα στο όραμα κρατάει στον ώμο της λύρα «δίκαιη»· τι εννοεί μ' αυτό το χαρακτηρισμό ο ποιητής;**
- 2. Για να εκφράσει το μέγεθος της πείνας ο ποιητής χρησιμοποιεί τον πολεμιστή και τη μάνα· είναι εύστοχη αυτή η επιλογή; Γιατί;**
- 3. Όποιος έχει τη δυνατότητα, να παρουσιάσει στην τάξη το 5ο κεφ. από τη Γυναίκα της Ζάκυθος, που αναφέρεται στο όραμα του ιερομόναχου Διονυσίου.**

4. Να επισημάνετε τα βασικά θέματα που ξεχωρίζουν στο Α΄ Σχεδιάσμα για να τα παρακολουθήσετε στα επόμενα.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β΄

1. απ. 1. Συγκρίνοντας το απόσπασμα αυτό με το απ. 2 του Α΄ Σχεδιάσματος να βρείτε τις διαφορές: α) Ως προς τη σκηνοθεσία· ποιο νέο στοιχείο προστίθεται και τι αποτέλεσμα έχει η προσθήκη του; Ποιο αφαιρείται; β) Ως προς τη στιχουργία (είδος στίχου και μέτρο)· μπορείτε να εξηγήσετε πώς υπηρετεί το ποίημα η νέα μορφή; Πριν απαντήσετε, να λάβετε υπόψη σας ότι το Α΄ Σχεδ. χαρακτηρίζεται από τον Πολυλά «είδος προφητικού θρήνου», ενώ το Β΄ Σχεδ. είναι περισσότερο αφηγηματικό.

2. απ. 2. Στο πεζό τμήμα ο ποιητής διατυπώνει την ιδέα που θέλει να πραγματώσει στους στίχους που ακολουθούν: «θάλασσα, γη... και εις το βάθος της». Αφού μελετήσετε τους στίχους του απ. 2, να απαντήσετε στα ερωτήματα: α) Με ποιον τρόπο ο ποιητής πραγματώνει την πρόθεσή του, β) ποιοι είναι οι στίχοι που εκφράζουν συνοπτικότερα την ιδέα του ποιητή;

3. απ. 3. Στο απόσπασμα αυτό έχουμε μια αντιπαράθεση σαλπισμάτων (ήχων). Μπορείτε να πείτε α) ποια είναι η τελική εντύπωση που αφήνει αυτή η αντιπαράθεση, β) ποιες είναι οι λέξεις που δηλώνουν ήχο, γ) ποιοι είναι οι στίχοι που δημιουργούν τις ισχυρότερες ηχητικές εντυπώσεις και ποιοι οι επικρατέστεροι φθόγγοι σ' αυτούς;

4. απ. 5. Πώς κατορθώνει να δώσει ο ποιητής: α) Την ένταση και την αδιάκοπη διεξαγωγή του πολέμου, β) την ανισότητα των δυνάμεων;

5. απ. 6. α) Ο πολεμιστής ονομάζει την ανάμνηση του «χρυσότερο από τα ονείράτα του»· γιατί; β) Ποια είναι η σημασία της ανάμνησης για το ποίημα ολόκληρο; γ) Πώς διαγράφεται το ήθος του ήρωα σ' αυτό το απόσπασμα; δ) Τι αίσθημα εκφράζουν οι στίχοι 22-23; ε) Ο στίχος 21 θυμίζει πάρα πολύ Ερωτόκριτο. Μπορείτε να βρείτε άλλα στοιχεία στιχουργικά που συνδέουν το Β' Σχεδ. με τον Ερωτόκριτο;

6. απ. 7. α) Ο ποιητής λέει για τις Μεσολογγίτισσες ότι «φέρονται θαυμαστά». Ποιες είναι οι πράξεις ή

τα λόγια τους που δικαιολογούν αυτό το θαυμασμό; β) Στη φράση: «εμείς πρέπει...» ποια λέξη πρέπει να τονίσουμε κατά την ανάγνωση και γιατί;

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Γ΄

1. απ. 1. Να συγκρίνετε το απόσπασμα αυτό με το απ. 1 του Α΄ Σχεδιάσματος και να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα: α) Ποια είναι η θέση κάθε αποσπάσματος μέσα στο ποίημα; β) Σε ποιο χώρο τοποθετείται το όραμα στη μια περίπτωση και σε ποιον στην άλλη; γ) Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές διαπιστώνετε στη γυναικεία μορφή κάθε οράματος (στην απεικόνιση, στα χαρακτηριστικά και στο συμβολισμό);

2. απ. 1. Σε τι αντιδιαστέλλει ο ποιητής τον εαυτό του και τα άλλα «παιδιά» της Μητέρας – πατρίδας;

3. απ. 2. Το απόσπασμα χωρίζεται σε δύο ενότητες (στ. 1-17 και 18-27). Ορισμένοι στίχοι επαναλαμβάνονται αυτολεξεί σχεδόν. Ποια νομίζετε ότι είναι η σημασία αυτής της επανάληψης;

4. απ. 2. Πώς συμπεριφέρονται, στο άκουσμα του άνισου πολέμου, ο «ξένος ναύτης», τα νησιά και ο γέρος; Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;

5. απ. 4. Στο απόσπασμα αυτό έχουμε την εμφάνιση της σημαίας ως συμβόλου των πιο υψηλών ιδανικών. Αφού μελετήσετε με προσοχή το απόσπασμα, να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα: (στην επόμενη σελίδα)

α) Ποιες είναι οι λέξεις που εκφράζουν τον πλούτο, την αξία και την αγιότητα αυτού του συμβόλου; Να δικαιολογήσετε τη χρήση αυτών των λέξεων, β) Σε ποια σχέση βρίσκεται ο πρώτος στίχος με τους επόμενους του αποσπάσματος; γ) Πώς αντιλαμβάνεστε το στίχο 7 (ο ουρανός... χειροκροτούσε); Υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στα δύο ημιστίχια; δ) Με ποιους στίχους ο ποιητής κάνει αισθητό το κυμάτισμα της σημαίας;

6. απ. 6. α) Να βρείτε τις δύο βασικές ενότητες του αποσπάσματος και να προσδιορίσετε το περιεχόμενό τους. β) Στους δύο πρώτους στίχους τα κύρια θέματα είναι ο Έρωτας και η Άνοιξη. Με ποιες εικόνες αναπτύσσονται αυτά τα θέματα στους επόμενους στίχους

του αποσπάσματος; γ) Από τα κύρια χαρακτηριστικά της πρώτης ενότητας είναι η κίνηση· πώς εκφράζεται και ποια είναι η σημασία της για το απόσπασμα; δ) Ποια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της δεύτερης ενότητας; ε) Να δικαιολογήσετε τον τίτλο του αποσπάσματος, αφού λάβετε υπόψη σας και το στίχο 14 του αποσπ. 2 του Β' Σχεδ.

7. Ποια από τα μικρότερα αποσπάσματα που ακολουθούν σας συγκινούν περισσότερο; Μπορείτε να τα σχολιάσετε;

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ (ΓΕΝΙΚΕΣ)

- 1. Γιατί ο ποιητής ονομάζει τους πολιορκημένους «ελεύθερους»;**
- 2. Ο Σίλλερ λέει ότι μία αυτόνομη ψυχή «από κάθε φοβερό αντικείμενο (= περιστατικό, γεγονός, κατάσταση) ηξεύρει να γεννήσει ένα υψηλό». Ισχύει αυτή η γνώμη για τους πολιορκημένους;**
- 3. Ο ποιητής στους Στοχασμούς του (αριθ. 5) διατυπώνει την επιθυμία του να σχηματίσει μια κλίμακα από δυνάμεις που «πολιορκούν» τους Μεσολογγίτες και τις οποίες εκείνοι κατορθώνουν να υπερνικήσουν. Κοιτάζοντας ξανά το Β΄ και το Γ΄ Σχεδιάσμα: α) να ανακεφαλαιώσετε αυτές τις δυνάμεις, β) να πείτε ποιες από αυτές είναι φυσικές (που αφορούν το φυσικό άνθρωπο) και ποιες**

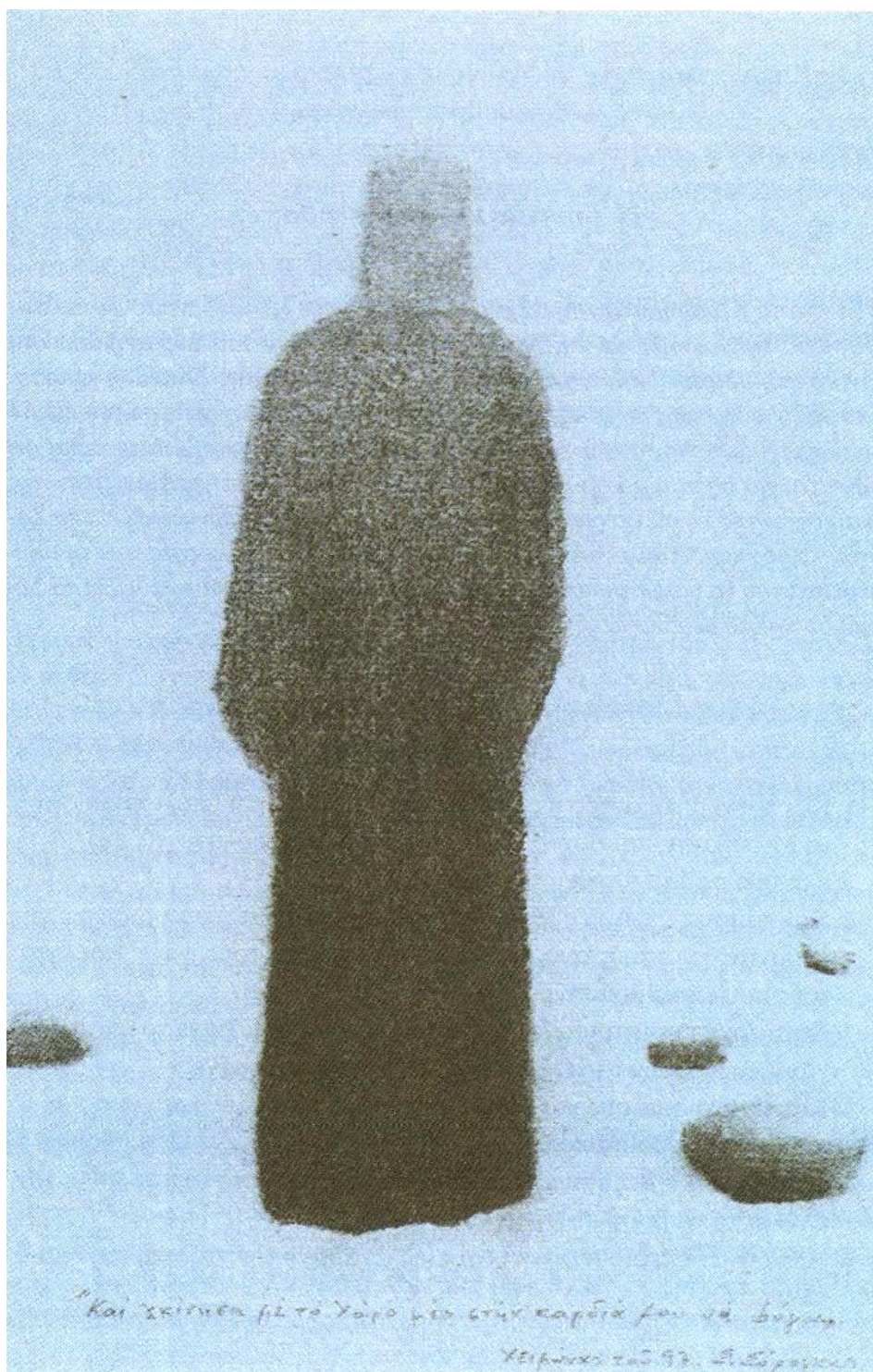
ηθικές (που αφορούν το ηθικό μέρος του ανθρώπου).

4. Σε ποια αποσπάσματα νομίζετε ότι ο ποιητής πραγματώνει τους στοχασμούς 6 («ας φανεί καθαρά η μικρότης κτλ.») και 8 («σκέψου την ισοζυγία των δυνάμεων κτλ.»).

5. Να αποστηθίσετε και να απαγγείλετε ένα απόσπασμα, τουλάχιστο πέντε στίχων.



Το σπίτι του Σολωμού στη Ζάκυνθο, πριν καταστραφεί εντελώς από τους σεισμούς του 1953



**Σωτήρης Σόρογκας (γεν. 1936),
εικόνα για τη Γυναίκα της Ζάκυνθος**

Η Γυναίκα της Ζάκυθος

Εκτός από τα ποιήματά του ο Σολωμός μάς άφησε και δύο πεζά: Το Διάλογο (για τη γλώσσα) και τη Γυναίκα της Ζάκυθος. Και τα δύο ανήκουν στη νεανική περίοδο της δημιουργικότητάς του. Η Γυναίκα της Ζάκυθος γράφτηκε το 1826· ο ποιητής το ξαναδούλεψε ως το 1829, αλλά τελικά το έργο έμεινε ημιτελές. Η πρόθεση του είναι αινιγματική. Η επικρατέστερη άποψη είναι ότι πρόκειται για σάτιρα με την οποία ο Σολωμός θέλησε να στιγματίσει μέσω της γυναίκας αυτής τη συμπεριφορά ορισμένων αριστοκρατικών κύκλων της Ζακύνθου προς τις Μεσολογγίτισες. Παρά την αποσπασματικότητα και τη σκοτεινότητά του το θαυμάσιο αυτό

κείμενο είναι αρκετό για να αναδείξει το Σολωμό σε πρώτο μεγάλο πεζογράφο.

Κεφάλαιο 3

Οι Μισολογγίτισσες

- 1. Και εσυνέβηκε αυτές τες ημέρες οπού οι Τούρκοι επολιορκούσαν το Μισολόγγι, και συχνά ολημερνίς και κάποτε οληνυχτίς έτρεμε η Ζάκυθο από το κανόνισμα το πολύ.**
- 2. Και κάποιες γυναίκες Μισολογγίτισσες επερπατούσαν τριγύρω γυρεύοντας* για τους άνδρες τους, για τα παιδιά τους, για τ' αδέρφια τους που επολεμούσανε.**
- 3. Στην αρχή εντρεπόντανε νά 'βγουνε και επροσμένανε το σκοτάδι για ν' απλώσουν το χέρι, επειδή δεν ήτανε μαθημένες.**

γυρεύοντας: ζητιανεύοντας.

4. Και είχανε δούλους και είχανε σε πολλές πεδιάδες και γίδια και πρόβατα και βόιδα πολλά.

5. Ακολουθως εβιαζόντανε και εσυχνοτηράζανε από το παρεθύρι τον ήλιο πότε να βασιλέψει για νά 'βγουνε.

6. Αλλά όταν επερισσέψανε οι χρείες, εχάσανε την ντροπή, ετρέχανε ολημερνίς.

7. Και όταν εκουραζόντανε, εκαθόντανε στ' ακρογιάλι κι ακούανε, γιατί εφοβόντανε μην πέσει το Μισολόγγι.

8. Και τες έβλεπε ο κόσμος να τρέχουνε τα τρίστρατα, τα σταυροδρόμια, τα σπίτια, τα ανώγια και τα χαμώγια, τες εκκλησίες, τα ξωκκλήσια γυρεύοντας.

9. Και ελαβαίνανε χρήματα, πανιά για τους λαβωμένους.

10. Και δεν τους έλεγε κανένας το όχι, γιατί οι ρώτησες των γυναικών ήτανε τες περισσότερες φορές συντροφευμένες από τες κανονιές του Μισολογγιού και η γη έτρεμε αποκάτου από τα πόδια μας.

11. Και οι πλέον πάμφτωχοι εβγάνανε το οβολάκι τους και το δίνανε και εκάνανε το σταυρό τους κοιτάζοντας κατά το Μισολόγγι και κλαίοντας.

Κεφάλαιο 4

Οι γυναίκες του Μισολογγιού διακονεύουνε και η γυναίκα της Ζάκυθος έχει δουλειά

1. Ωστόσο η γυναίκα της Ζάκυθος είχε στα γόνατα τη θυγατέρα της και επολέμαε να την καλοπιάσει.

2. Έβαλε το λοιπόν το ζουρλάδι* τα μαλλιά της αποπίσω από τ' αυτιά, γιατί η ανησυχία τής τα 'χε πετάξει, και έλεγε φιλώντας τα μάτια της θυγατρός της:

3. «Μάτια μου, ψυχή μου, να γένεις καλή, να παντρευτείς, και να βγαίνουμε και να μπαίνουμε και να βλέπουμε τον κόσμο και να καθόμαστε μαζί στο παρεθύρι και να διαβάζουμε τη Θεία Γραφή και τη Χαλιμά».

4. Και αφού την εχάιδεψε και της φίλησε τα μάτια και τα χείλα, την άφησε απάνου στην καθίκλα* λέοντας της: Να και ένα καθρεφτάκι και κοιτάξου που είσ' όμορφη και μου μοιάζεις.

ζουρλάδι: (το)· η παλαβή, η ανόητη γυναίκα.

καθίκλα: καρέκλα.

5. Και η κόρη που δεν ήτανε μαθημένη με τα καλά ησύχασε, και από τη χαρά της εδάκρυσε.
6. Και ιδού μεγάλη ταραχή ποδιών, οπού πάντοτες αύξαινε.
7. Και εσταμάτησε κοιτάζοντας κατά τη θύρα και φουσκώνοντας τα ρουθούνια της.
8. Και ιδού παρесиάζονται ομπρός της οι γυναίκες του Μισολογγιού. Εβάλανε το δεξί τους στα στήθια και επροσκυνήσανε· και εμείνανε σιωπηλές και ακίνητες.
9. «Και έτσι δα, πώς; Τι κάνουμε; Θα παίξουμε; Τι ορίζετε, κυράδες; Εκάμετε ανεβαίνοντας τόση ταραχή με τα συρτοπάπουτσα, που λογιάζω πως ήρθετε να μου δώσετε προσταγές».

10. Και όλες εμείνανε σιωπηλές και ακίνητες· αλλά μία είπε: «Αμ' έχεις δίκιο. Είσαι στην πατρίδα σου και στο σπίτι σου, και εμείς είμαστε ξένες και όλο σπρώξιμο θέλουμε».

11. Και ετότες η γυναίκα της Ζάκυθος την αντίσκοψε και αποκρίθηκε: «Κυρά δασκάλα, όλα τα χάσετε, αλλά από εκείνο που ακούω η γλώσσα σάς έμεινε.

12. »Είμαι στην πατρίδα μου και στο σπίτι μου; Και η αφεντιά σου δεν ήσουνα στην πατρίδα σου και στο σπίτι σου;

13. »Και τι σας έλειπε, και τι κακό είδετε από τον Τούρκο; Δε σας άφηνε φαητά, δούλους, περιβόλια, πλούτια; Και δόξα σοι ο Θεός είχετε περισσότερα από εκείνα που έχω εγώ.

14. »Σας είπα εγώ ίσως να χτυπήστε τον Τούρκο, που ερχόστανε τώρα σε με να μου γυρέψετε και να με βρίσετε;

15. »Ναίσκε! Εβγήκετε όξω να κάμετε παλικαριές. Οι γυναίκες επολεμούσατε (όμορφο πράμα που ήθελ'ήστανε με τουφέκι και με βελέσι* ή εβάνετε και βρακί;*). Και κάτι εκάμετε στην αρχή, γιατί επήρετε τα άτυχα παλικάρια της Τουρκιάς ξάφνου.

16. »Και πώς εμπόρειε ποτέ του να υποφτευτεί τέτοια προδοσία; Το 'θελε ο Θεός; Δεν ανακατωνόστανε* με δαύτον μέρα και νύχτα;

βελέσι: μάλλινο υφαντό μεσοφούστανο.

βρακί: παντελόνι.

ανακατωνόστανε (ιδιωμ. τύπος αντί ανακατωνόσαστε): ζούσατε μαζί (με τους Τούρκους).

17. »Τόσο κάνει και εγώ να μπήξω το μαχαίρι μες στο ξημέρωμα στο λαιμό του αντρός μου (που να τον έ πάρει ο διάολος).

18. »Και τώρα που βλέπετε πως πάνε τα πράματά σας κακά, θέλετε να πέσει το βάρος απάνου μου.

19. »Καλή, μα την αλήθεια. Αύριο πέφτει το Μισολόγγι, βάνουνε σε τάξη την Ελλάδα τη ζουρλή οι βασιλιάδες εις τους οποίους έχω όλες μου τες ελπίδες.

20. »Και όσοι μείνουνε από τον ξελοθρεμό έρχονται στη Ζάκυνθο να τους θρέψουμε, και με την κοιλιά γιομάτη μας βρίζουνε».

21. Λέοντας εσιώπησε ολίγο κοιτάζοντας μες στα μάτια τες γυναίκες του Μισολογγιού.

22. «Και έτσι ξέρω και μιλώ και εγώ, ναι ή όχι; Και τώρα δα τι ακαρτερείτε; Ευρήκετε ίσως ευχαρίστηση να με ακούτε να μιλώ;

23. »Εσείς δεν έχετε άλλη δουλειά παρά να ψωμοζητάτε. Και, να πούμε την αλήθεια, στοχάζουμαι πως θε να 'ναι μία θαράπαψη για όποιον δεν ντρέπεται.

24. »Αλλά εγώ έχω δουλειά. Ακούστε; έχω δουλειά». Και φωνάζοντας τέτοια δεν ήτανε πλέον το τριπίθαμο μπουρίκι,* αλλά εφάνηκε σωστή.

25. Γιατί ασηκώθηκε με μεγάλο θυμό στην άκρη των ποδιών, και μόλις άγγισε το πάτωμα' και εγκρίλωσε* τα μάτια, και το

**μπουρίκι: μπρίκι του καφέ.
εγκρίλωσε: γούρλωσε.**

άβλαφτο μάτι εφάνηκε αλληθώρικο και το αλληθώρικο έσιαξε. Και εγίνηκε σαν την προσωπίδα την ύψινη* οπού χύνουνε οι ζωγράφοι εις τα πρόσωπα των νεκρών για να...

26. Και όποιος την έβλεπε να ξανάρθει στην πρώτη της μορφή έλεγε: Ο διάβολος ίσως την είχε αδράξει, αλλά εμετάνωσε και την άφησε, για το μίσος που έχει του κόσμου.

27. Και η θυγατέρα της κοιτάζοντας την εφώνασε· και οι δούλοι εξαστόχησαν την πείνα τους, και οι γυναίκες του Μισολογγιού εκατέβηκαν χωρίς να κάμουνε ταραχή.

ύψινη: γύψινη.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Να μελετήσετε το ήθος α) των Μεσολογγιτισσών, β) των κατοίκων της Ζακύνθου, γ) της «γυναίκας της Ζάκυθος».**
- 2. Με τη Γυναίκα της Ζάκυθος ο Σολωμός θέλησε να στιγματίσει τη συμπεριφορά ορισμένων αριστοκρατικών κύκλων της Ζακύνθου. Ποια είναι τα γνωρίσματα και ποια η ιδεολογία αυτών των κύκλων, όπως φανερώνονται από τα λόγια της γυναίκας;**
- 3. Στο κείμενο αφηγητής είναι ένας Διονύσιος ιερομόναχος. Νομίζετε πως αυτό σχετίζεται με το ύφος του κειμένου;**
- 4. Ποια άλλα γνωστά κείμενα θυμίζει το ύφος του Σολωμού στη Γυναίκα της Ζάκυθος;**

Ο Πόρφυρας

Το ποίημα έχει ως αφητηρία ένα περιστατικό που συνέβη στην Κέρκυρα τον Ιούλιο τον 1847: Ένας πόρφυρας (καρχαρίας) κατασπάραξε ένα νεαρό Άγγλο στρατιώτη που κολυμπούσε. Ο ποιητής θέλησε να αποδώσει με τον τρόπο του το τραγικό γεγονός. Τελικά το ποίημα έμεινε αποσπασματικό. Για την παρακολούθησή του βασιζόμαστε σε πληροφορίες που μας δίνει ο Πολυλάς. Παρά τις κάποιες δυσκολίες που παρουσιάζει το έργο σε ορισμένα σημεία, η ποιητική έκφραση είναι καθαρή και δείχνει την υψηλή ποιότητα του σολωμικού λόγου.

1

Η Κόλαση πάντ' άγρυπνη
σου στήθηκε τριγύρου·
Αλλά δεν έχει δύναμη
πάρεξ μακριά και πέρα
Μακριά 'πό την Παράδεισο,
και συ σ'εσέ 'χεις μέρος·*
Μέσα στα στήθια σου τ' ακούς,
Καλέ, να λαχταρίζει;

2

Κοιτάς του ρόδου τη λαμπρή
πρώτη χαρά του ήλιου,
Ναι πρώτη, αλλ' όμως δεύτερη
από το πρόσωπό σου! 3

Απ. 1. Η Κόλαση· γενικά η δύναμη του κακού. Η Παράδεισος: η ψυχή, ο ψυχικός πλούτος του ανθρώπου. Και συ σ'εσέ 'χεις μέρος· κι εσύ έχεις μέσα σου ένα μέρος από τον παράδεισο.

3

«Χιλιάδες άστρα στο λουτρό
μ' εμέ να στείλ' η νύχτα!»

4

«Γελάς και συ στα λούλουδα,
χάσμα του βράχου μαύρο».

5

«Κοντά 'ναι το χρυσόφτερο
και κατά δω γυρμένο,
Π' άφησε ξάφνου το κλαδί
για του γιαλού την πέτρα,
Και κει γρικά της θάλασσας
και τ' ουρανού τα κάλλη,

ΑΠ. 3, 4, 5. Τα αποσπάσματα αποδίδονται στον κολυμβητή «εις τη στιγμή οπού λατρεύει τις ομορφιές της φύσης ολίγο πριν απαντήσει το τέρας του πελάγου» (Πολυλάς).

Και κει τραβά τον ήχο του
μ' όλα τα μάγια πόχει.
Γλυκά 'δεσε τη θάλασσα
και την ερμιά του βράχου, 5
Και τ' άστρο κράζει πάρωρα,
και πρέπει να προβάλει
Πουλί πουλάκι, που σκορπάς
το θαύμα της φωνής σου,
Ευτυχισμός α δεν είναι
το θαύμα της φωνής σου,
Καλό στη γη δεν άνθισε,
στον ουρανό, κανένα.
Αλλ' αχ! να δώσω μια πλεξιά,
και να 'μαι και φθασμένος, 10
Ακόμ', αφρέ μου, να βαστάς,
και να 'μαι γυρισμένος,
με δύο φιλιά της μάνας μου,
με φούχτα γη της γης μου».

6

«Φιλώ τα χέρια μ' και γλυκά
το στήθος μ' αγκαλιάζω.
Ανοιχτά πάντα κι άγρυπνα
τα μάτια της ψυχής μου.
Ποια πηγή τάχα σε γεννά,
χαριτωμένη βρύση;»

7

Φύση, χαμόγελ' άστραψες
κι εγίνηκες δική του·
Ελπίδα, τόδεσες το νου
μ' όλα τα μάγια πόχεις·
Νιος κόσμος όμορφος
παντού χαράς και καλοσύνης.
Γύρου κοιτά να τον ιδεί.....

ΑΠ. 6. Και αυτό το απόσπασμα αποδίδεται στον κολυμβητή και εκφράζει στιγμή άκρας ευδαιμονίας. Οι στίχοι είναι μεμονωμένοι.

Κοντά 'ναι κει στον νιον ομπρός
ο τίγρης του πελάγου. 5
Κι αλιά! μακριά 'ναι το σπαθί,
μακριά 'ναι το τουφέκι!
Αλλ' όπως έσχισ' εύκολα
βάθος τρανό κι εβγήκε.
Κι όρμησε.....
Κατά τον κάτασπρο λαιμό
που λάμπει ωσάν τον κύκνο,
Κατά το στήθος το πλατύ
και το ξανθό κεφάλι, 10
Κατά τη μεγαλόψυχη
γλυκιά πνοή της νιότης.
Έτσι κι ο νιος.....
Της φύσης από τς όμορφες
αι δυνατές αγκάλες,
Οπού τον εγλυκόσφιγγε
και του γλυκομιλούσε,–
Κι ευθύς ξυπνά στ' ελεύθερο
γυμνό κορμί π' αστράφτει, 15
Την τέχνη του κολυμπιστή
μ' αυτήν του πολεμάρχου.

ομορφιά και την αναίρεση της, που είναι η βία και ο θάνατος, και δ) την τραγικότητα της μοίρας. Με βάση τις παρατηρήσεις αυτές και τα σχόλια, να ερμηνεύσετε το ποίημα.

2. Να προσέξετε τις αντιθέσεις στο απ. 1 και να αναπτύξετε τη σημασία τους. Υπάρχει αντιστοιχία με τους Ελεύθερους Πολιορκημένους; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.



**Γιάννης Αδαμάκος (γεν. 1952),
εικόνα για τον Πόρφυρα**

Διονύσιος Σολωμός (1798-1857)

Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο. Ο πατέρας του Κόντες Νικόλαος Σολωμός ανήκε στην τάξη των ευγενών, ενώ η μητέρα του Αγγελική Νίκη ήταν γυναίκα του λαού, που εργαζόταν, πριν από το γάμο της, ως υπηρέτρια στο σπίτι του Σολωμού. Το 1808, σε ηλικία 10 ετών, ο Διονύσιος Σολωμός πήγε στην Ιταλία, όπου σπούδασε πρώτα στο Λύκειο της Κρεμόνας και έπειτα Νομικά στο Πανεπιστήμιο της Παβίας. Εκεί γράφει και τα πρώτα ποιήματα σε ιταλική γλώσσα και αρχίζει να γίνεται γνωστός στους ιταλικούς λογοτεχνικούς κύκλους. Το 1818 επιστρέφει στη Ζάκυνθο και



αφοσιώνεται στην ελληνική ποίηση και τη δημοτική γλώσσα. Μελετάει το νεοελληνικό ποιητικό λόγο στα έργα της κρητικής λογοτεχνίας, στα δημοτικά μας τραγούδια και στα ποιήματα του Βηλαρά και του Χριστόπουλου και ασκείται γράφοντας λυρικά ποιήματα με θέματα ρομαντικά. Το 1821 ξεσπά η ελληνική επανάσταση που θα σημαδέψει βαθύτατα την ποίησή του. Το 1823 γράφει τον Ύμνο εις την ελευθερία, και ένα χρόνο αργότερα την ωδή Εις το θάνατο του Λορδ Μπάιρον. Σ' αυτά τα χρόνια ανήκουν και τα πεζά του Διάλογος (1824), όπου υποστηρίζει με πολλή θέρμη τη δημοτική γλώσσα, και η Γυναίκα της Ζάκυθος, κείμενο με σατιρικό αλλά και οραματικό χαρακτήρα. Το 1828 εγκαταστάθηκε στην Κέρκυρα. Εκεί

τα πρώτα χρόνια προσπάθησε να δώσει οριστική μορφή στο ποίημα Λάμπρος χωρίς να το ολοκληρώσει. Ένα μεγάλο απόσπασμά του το δημοσιεύει στην *Ιόνιο Ανθολογία*. Το 1833 γράφει τον *Κρητικό*, το πρώτο από τα μεγάλα του έργα, που ανοίγει την περίοδο της ωριμότητάς του. Το ποίημα που θα τον απασχολήσει σε όλη αυτή την περίοδο ως το θάνατο του είναι οι *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*, ενώ το 1849 αρχίζει να γράφει παράλληλα τον *Πόρφυρα*. Και τα δύο αυτά έργα επίσης δεν τα ολοκλήρωσε, αλλά έμειναν αποσπασματικά. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του ξαναγράφει ποιητικά σχεδιάσματα σε ιταλική γλώσσα, με σκοπό να τα μεταπλάσει στα ελληνικά. Πέθανε στην *Κέρκυρα* και κηδεύτηκε με μεγάλες τιμές. Τα έργα του εξέδωσε

το 1859 ο στενός του φίλος Ιάκωβος Πολυλάς με τίτλο Τα ευρισκόμενα. Στο μεταξύ βρέθηκαν και άλλα χειρόγραφα του και τα έργα του ξαναεκδόθηκαν συγκεντρωμένα σε τρεις τόμους από το Λίνο Πολίτη. Ο Διονύσιος Σολωμός είναι κορυφαίος ποιητής. Ο αγώνας του 1821 στάθηκε γι' αυτόν η μεγάλη εμπειρία που αναστάτωσε τον ψυχικό και πνευματικό του κόσμο. Τα οράματα του αγωνιζόμενου γένους προσπάθησε να εκφράσει με την ποίησή του. Αυτός ουσιαστικά συνέχισε τη νεοελληνική ποιητική παράδοση που μετά την άνθηση της κρητικής λογοτεχνίας είχε διακοπεί από την τουρκοκρατία. Γι' αυτούς τους λόγους χαρακτηρίζεται ως ο εθνικός μας ποιητής.

κοντὰ ἴε το τρισοφτερο και κατα ἰδὸ ρυμμενο
π' αγουσε ζαγνε το κλει με τῶ ριολε τιτ αστρα
και κί γρική τερ θαλασσερ ηρ ἴκραιο τε κελει,
και κί τραβᾶ τον ποσερ μ' ολε τα μερια πο' τει.
γρική δεσε τιτ δελασα η ταν ερριμ τε βρατα,
μ' α δεν ἴν ορε με τ' εστρ δελα διρδι ηρ τα βρσι.
πειλ. περλικε τερ σκουρτα το θαρμε εστρ γοικε
ενα ἰτιομενὸ α δεν ἴν το θαρμε των ερριμ τε
καλο περ γη τερ αυδου σων θραυό ζε νενα.
αλλ' εστι κ' οσο αλεξιμο ηρ τα με η φιδεσμοιορ,
ακομ' εφρμερ κ' βραττω ηρ τερ με γι ριρμειορ,
με δυο φραϊε ταν μπαδμερ με γοστα με τει ριτ

μικροσ προφτις ερρεβε δε κορατὶα τα ματια,
ηρ δεσε κρεφασσερ πορμερτα ταρὰ ρυμμενο ἴπυ.
κ' αν γυᾶ τα εἰνδαιετ, Καλη, κ' αν ρυμ των μεγαλιε
κρεκτο ο λιδασ εφρανο, τρωτὸ σκουρτα ο κ' λιδω
ερεμα εφρο το δελ' ἴτανω ρεᾶ τερ φυκτω ο αλβιο.
ομορφο κορμε ο δεικωτ αρρακικα αλκατμειορ.

**Χειρόγραφο
του Διονυσίου Σολωμού.
Το απόσπασμα αρ. 5 του
«Πόρφυρα» και το επίγραμμα
«Εἰς Φραγκίσκα Φραΐζερ»**

Ιάκωβος Πολυλάς

Ερασιτέχνης*

Το ποίημα αισθητοποιεί την πλατωνική θεωρία των Ιδεών· κατά τον Πλάτωνα ο αισθητός κόσμος δεν είναι η αληθινή πραγματικότητα. Η αληθινή πραγματικότητα βρίσκεται μόνο στις Ιδέες, που είναι όντα νοητά και υπάρχουν σ' έναν υπερούρανο κόσμο. Οι Ιδέες είναι προσιτές μόνο με τη νόηση και αποτελούν τα πρότυπα των αισθητών όντων.

ερασιτέχνης: από το ρήμα εράω (=αγαπώ) και τη λέξη τέχνη. Η λέξη έχει τις εξής σημασίες: 1. Αυτός που αγαπάει την τέχνη, ο φιλότεχνος. 2. Αυτός που ασκεί κάποια τέχνη κι επιστήμη όχι ως κύριο επάγγελμα, αλλά ως πάρεργο από ευχαρίστηση.

των πόθων όλων και παθών
αγάλι' οι πόνοι
παύουν, καθώς στον νουν
απλώνετ' ευφροσύνη,
ο αιθέρας,³ οπού αρχήθεν
η ψυχή μου κλίνει,
ήσυχη ορμή προς κόσμον άλλον
με φτερώνει.

3. ο αιθέρας: το ανώτατο στρώμα του ουρανού, που, κατά τους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους, φωτίζεται και θερμαίνεται από το φως του ήλιου και των άστρων. Το νόημα των δύο τελευταίων στίχων της δεύτερης στροφής: ο αιθέρας, δηλαδή τα ανώτατα στρώματα του ουρανού, προς τα οποία ανέκαθεν (αρχήθεν) ρέπει η ψυχή μου, μου δίνει τα φτερά, ώστε με ήσυχη ορμή να πάω προς κόσμο άλλον (τον υπερουράνιο, δηλαδή, κόσμο των Ιδεών).

**Και όσα πνεύματα εδώ
στα πλάσματα* τους είδα,
ακαθρέφτιστα εκεί
θεωρεί τα η φαντασία,⁴
και όταν θαρρώ πως
την χρυσήν πατώ βαθμίδα,**

πλάσματα: ομοιώματα, είδωλα.

4. Και όσα... η φαντασία: όσα πνεύματα (ιδέες) είδα εδώ (στον αισθητό κόσμο) στα είδωλά τους (στα πλάσματα τους· εννοεί τα αισθητά όντα), η φαντασία μου τα βλέπει εκεί (στον άλλον κόσμο) όχι σαν μέσα από καθρέφτη, αλλά ακαθρέφτιστα, όπως είναι δηλαδή στην πραγματικότητα.

όπου αντηχεί ψηλάθε
απέραντη αρμονία,
θαμπή στιγμή την ιλαρή μου
παίρνει ελπίδα,
με ουράνιο λάλημα να ειπώ
τραγούδια θεία.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

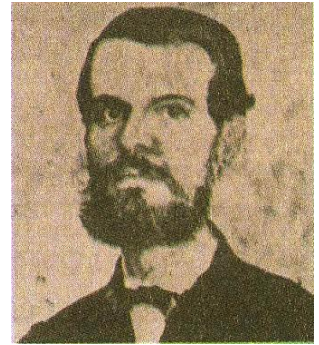
1. Να διατυπώσετε με δικά σας λόγια το περιεχόμενο του ποιήματος, αφού λάβετε υπόψη σας και ό,τι αναγράφεται στα σχόλια.

2. Το ποίημα, όπως σημειώνεται και στο εισαγωγικό σημείωμα, αισθητοποιεί τη θεωρία των Ιδεών του Πλάτωνα. Σε παρόμοιες περιπτώσεις, το ποίημα διατρέχει τον κίνδυνο να καταντήσει διανοητικό και ψυχρό κατασκεύασμα, παρ' όλες τις υψηλές ιδέες που εκφράζει.

**Διαβάζοντάς το όμως
διαπιστώνουμε ότι εκφράζει μια
έντονα βιωματική και ποιητικά
καταξιωμένη πνευματική ανάταση,
που χαρακτηρίζει και την
επτανησιακή ποίηση. Πώς θα
μπορούσαμε να υποστηρίξουμε
αυτή την άποψη;**

Ιάκωβος Πολυλάς (1825-1896)

Γεννήθηκε και πέθανε στην Κέρκυρα. Την πνευματική του διαμόρφωση επηρέασε πολύ ο Σολωμός, με τον οποίο συνδέθηκε φιλικά σε νεαρή ηλικία. Αγωνίστηκε θερμά για την ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα δημοσιεύοντας σειρά άρθρων κατά της ξενοκρατίας και των ξένων μηχανορραφιών. Μετά την ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα ασχολήθηκε με την πολιτική και πολλές φορές εκλέχτηκε βουλευτής. Η ενασχόληση του όμως με την πολιτική δεν τον απομάκρυνε από τις λογοτεχνικές του ασχολίες, που ήταν ποικίλες (ποίηση, πεζογραφία, μεταφράσεις, κριτικά μελετήματα, διάφορα άρθρα κτλ.).



Το 1859, δύο χρόνια μετά το θάνατο του Σολωμού, συγκέντρωσε σ' έναν τόμο Τα Ευρισκόμενα του ποιητή. Εκτός όμως από την επιμέλεια, με την οποία συγκέντρωσε και αποκατέστησε διάφορα κατεσπαρμένα σχεδιάσματα του Σολωμού, έδειξε και όλη την κριτική του οξυδέρκεια και ευαισθησία με τα «Προλεγόμενα» που αποτελούν ακόμα και σήμερα την πιο συνθετική ανάλυση του έργου του εθνικού μας ποιητή. Εκδόσεις του έργου του: 1) Ιακώβου Πολυλά Διηγήματα και Πεζά με βιογραφική εισαγωγή του Μαρίνου Σιγούρου, εκδ. Γ. Φέξη, 1917, 2) «Πολυλάς: Άπαντα τα λογοτεχνικά και κριτικά», επιμ. Γ. Βαλέτας, εκδ. Πηγής, Αθήνα 1950.

Γεράσιμος Μαρκοράς

Πατρική ευτυχία

Όσα εξιστορούνται στο ποίημα
τοποθετούνται στη χρονική
περίοδο που ακολούθησε την
έκπτωση των πρωτοπλάστων από
τον Παράδεισο.

Το βράδυ βράδυ από βουνίσια μέρη
κουρασμένος ο Αδάμ
γυρνούσε αγάλι,
κι ετήραε* θλιβερά το πρώτο αστέρι,
που αντίκρυ του καθάριο
είχε προβάλει.

Των αγγέλων στο νου του αυτό*
να φέρει

τηράω: κοιτώ.

αυτό: το αστέρι.

τ' αγνά δυνήθη αγαπημένα κάλλη,
κι είπε ξυπνώντας του βραδιού

τ' αέρι:*

- Πότε θα ιδώ τη θεία τους λάμψη
πάλι;

Πλην* όλα τα βαθιά της πίκρας ίχνη
σβηώνται μέσα του ξάφνου,
ως κατεβαίνει
μια ματιά – μία μονάχη ομπρός του
ρίχνει,

κι είπε... λάμψη πάλι: Το δίστιχο
θυμίζει τους στίχους του Σολωμού
στην Ημέρα της Λαμπρής:

κι από κει κινημένο αργοφυσούσε
τόσο γλυκό στο πρόσωπο τ' αέρι
που λες και λέει μες στις καρδιάς
τα φύλλα:

Γλυκιά η ζωή κι ο θάνατος μαυρίλα.
Υποκείμ. του ξυπνώντας είναι τ'
αέρι. πλην: όμως.

**Και την Εύα θωράει, που, καθισμένη
σε στρώμα χλόης, πρώτη φορά
του δείχνει
αφτέρωτο αγγελούδι οπού βυζαίνει.**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ποιο είναι το σκηνικό πλαίσιο των δύο πρώτων στροφών και ποιο το νόημα του τελευταίου στίχου της δεύτερης στροφής;**
- 2. Πώς απεικονίζεται η απαλλαγή του Αδάμ από την πίκρα; Ποια είναι η γήινη χαρά που την αναπληρώνει;**
- 3. Δίνει ο τίτλος του ποιήματος τη βασική του ιδέα;**



**Jose de Almada Negreiros
(1893-1970),
Μητρότητα, (1935)
Κέντρο Μοντέρνας Τέχνης
Gulbenkian, Λισαβόνα**

Γεράσιμος Μαρκοράς (1826-1911)



Γεννήθηκε στην Κεφαλλονιά και πέθανε στην Κέρκυρα. Αφού σπούδασε νομικά στην Ιόνιο Ακαδημία της Κέρκυρας, όπου είχε ως δάσκαλο του και τον Ανδρέα Κάλβο, συνέχισε τις σπουδές του στην Ιταλία. Ύστερα όμως από δύο χρόνια τις διέκοψε για λόγους οικογενειακούς κι επέστρεψε στην Κέρκυρα, όπου έζησε ως το θάνατο του αποτελώντας ένα από τα πιο επίλεκτα μέλη της συντροφιάς του Σολωμού. Ποιητής μικρής πνοής και χαμηλού τόνου, ο Μαρκοράς δε διακρίνεται για πρωτοτυπία στα θέματά του, που στρέφονται κυρίως γύρω από τον έρωτα, το θάνατο και

την πατρίδα. Το γνωστό
επικολυρικό του ποίημα Ο όρκος,
αποτελείται από 1216
ομοιοκατάληκτους
δεκαπεντασύλλαβους στίχους κι
αναφέρεται στην ηρωική αντίσταση
του πολιορκημένου Αρκαδίου και
την ανατίναξή του κατά την Κρητική
Επανάσταση του 1866. Η ποίησή
του, που στις καλύτερες στιγμές της
αποπνέει αβρότητα και ευγένεια,
έκανε ιδιαίτερη εντύπωση στην
Αθήνα, όταν το 1890
κυκλοφόρησαν για πρώτη φορά τα
Ποιητικά έργα του. Χρησίμευσαν,
βασικά, ως πηγή που διοχέτευσε τη
σολωμική παράδοση στην Αθήνα,
η οποία τώρα έχει ωριμάσει για να
τη δεχτεί. Το έργο του: Ποίηση: Ο
όρκος (1875), Ποιητικά έργα (1890),
Μικρά ταξίδια (1899). Το 1950 ο Γ.
Βαλέτας εξέδωσε τα Άπαντα του

**ποιητή. Σημαντικό μέρος του έργου
του με τον τίτλο Ποιήματα εκδόθηκε
από το Ίδρυμα Ουράνη (1988) με
φιλολογική επιμέλεια Π.
Μαστροδημήτρη.**

Ανδρέας Λασκαράτος

Προβάδισμα^{1*}

... Σύρτε, λοιπόν, σύρτε στίχοι μου.
Μπορεί να μην είστε ποίησες, αλλά
θέλ' είσθ' ελπίζω κατιτί καλύτερο
από ποίησες· θέλ' είσθε, σήμερα
κεντιστήρι για το κοιμώμενο
ελληνικό πνεύμα, και αύριο
μεθαύριο μαρτυρίες του σήμερα...

1. Το παραπάνω ποίημα, μαζί με έναν πεζό πρόλογο, προτάσσεται στη συλλογή Στιχουργήματα διάφορα (1872) που εξέδωσε ο ποιητής, όταν είχαν κοπάσει πια οι διώξεις εναντίον του εξαιτίας του αφορισμού.

Σύρτε, στίχοι μου, σύρτε τυπωθείτε
Δεν είναι πουλιό* στον κόσμο
αφορεστάδες*
Βουβοί, σβησμένοι, πάν’
οι υποκριτάδες
Και σεις μπορείτε τώρα να φανείτε.*
Λεύθεροι στίχοι, ελεύθερα μιλείτε.
Στηλιτέψετε* ολούθε τσι ασχημάδες*
Παρόμοια σε λαϊκούς ή σε παπάδες·

προβόδισμα: κατευόδιο,
προπομπή.

πουλιό: (επίρρ.) πλέον, πιο.

αφορεστάδες: εννοεί το δεσπότη
και τη Σύνοδο που τον είχαν
αφορίσει.

φανείτε: δημοσιευθείτε.

στηλιτεύω: στιγματίζω δημόσια,
κατακρίνω με δριμύτητα.

ασχημάδες: ηθικές ασχήμιες,
διαφθορά.

Εμπαίξετ’* τες όπου τες ιδείτε.
Στην Αίγυπτό σας ως και σεις
κρυμμένοι,
Άγγελος και σ’ εσάς φέρνει
την είδηση·
«Ελάτε», σας φωνάζει,
«είν’ πεθαμένοι
Οι ζητούντες να πνίξουν
τη συνείδηση».
Σύρτε, στίχοι μου, εβγήτε παρρησία*
και φωνάξτε: Ζήτω Ελευθερία.

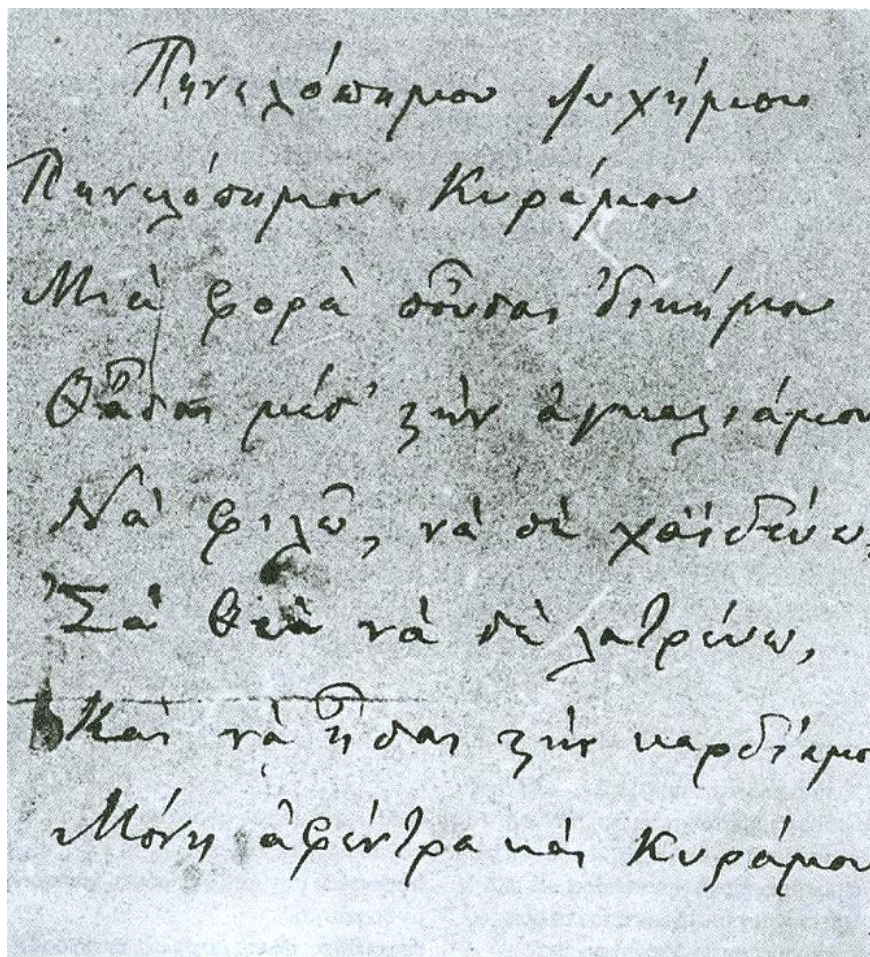
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιον θεωρεί σκοπό της σατιρικής ποίησης ο Λασκαράτος;

**εμπαίζω: ειρωνεύομαι, κοροϊδεύω.
παρρησία: θάρρος, ελευθερία
εκφράσεως.**

2. Να σχολιάσετε την άποψη που διατυπώνει ο ποιητής στο πεζό απόσπασμα για την αξία αυτής της ποίησης.

3. Τι εμπόδιζε το Λασκαράτο να εκφραστεί ελεύθερα;



**Χειρόγραφο Α. Λασκαράτου
(Συλλογή Μ. Χαριτάτου)**

Τα μυστήρια της Κεφαλονιάς [απόσπασμα]

Στο παραπάνω βιβλίο που εκδόθηκε το 1856 ο συγγραφέας παρουσιάζει τα κοινωνικά ήθη της πατρίδας του και προτείνει μεταρρυθμίσεις τολμηρές για την εποχή του. Οι σκέψεις του είναι διατυπωμένες σε άρθρα που αναφέρονται στην οικογένεια, τη θρησκεία και την πολιτική. Οι αντίπαλοί του έπεισαν το δεσπότη της Κεφαλλονιάς να τον αφορίσει.

Η ΠΡΟΙΚΑ

Τίποτις πουλιό* ενάρετο από τες θυσίες ενός γονή, για να πανδρέψει τη θυγατέρα του· μα κάθε αρετή έχει και τα όριά της, περασμένα* τα

πουλιό: περισσότερο, πια.

περασμένα: περιορισμένα.

οποία η αρετή εκείνη χάνει το χαρακτήρα της, και βαθμηδόν προχωρώντας γίνεται έγκλημα. Ο Κεφαλονίτης εις τες θυσίες οπού κάνει για να παντρέψει τη θυγατέρα του προσθέτει και τη θυσία της θυγατέρας του· επειδή θυσιάζει τη θυγατέρα του την ίδια εις την απόφαση του να την υπανδρέψει!

Το προικιό είναι η αιτία της θυσίας. Ένα προικιό είναι απαραίτητο, ένα προικιό πρέπει να υπάρξει, επειδή τούτο είν' εκείνο που στην Κεφαλονιά κάνει τον κύριο σκοπό* του γάμου· οι γονείς ως επί το πλείστον δεν ημπορούνε να το δώσουνε χωρίς μεγάλες θυσίες. Βαλμένοι ανάμεσα στο Πρέπει και την αδυναμίαν της

κάνει τον κύριο σκοπό: θεωρείται κύριος σκοπός.

**εκτελέσεως, νομίζουνε ναν τους
είναι συγχωρημένο ν'
απανωτιάσουνε* το προικιό,
λείποντες από τα χρέη τους* τα
πλέον ιερά με τες θυγατέρες τους.**

**Έτσι, ο γονής αρνείται κάθε
έξοδο δια την ανατροφήν της κόρης
του· κάθε έξοδο δια την
ψυχαγωγίαν της· κάθε έξοδο δια
την ευπρέπειαν των φορεμάτων
της. Η θροφή της είναι από τες
φθηνότερες· και ο γιατρός δεν
έρχεται ποτέ στην αρχή της
αρρώστιας της!... Μα δε φθάνει·
ετούτη έχει χρέος να δουλέψει το
σπίτι!... και ο γονής οικονομάει κι**

**απανωτιάζω: τοποθετώ απανωτά,
στιβάζω.**

**λείποντες από τα χρέη τους:
παραλείποντας τις υποχρεώσεις
τους.**

**εδώθε το έξοδο της δούλας,
κάνοντας δούλα τη θυγατέρα του,
δια να προσθέσει στο προικιό της
και τούτηνε την οικονομία!**

**Οι ελεεινές τούτες οικονομίες, οι
οποίες δια να γενούνε τάλαρα
εζουπήξανε* τες ψυχικές δύνάμες
του παιδιού μας, μαζώνονται
όμως εις το ύστερο, και κάνουν' ένα
ποσόν, αρκετό να κινήσει την
κερδοσκοπία ενός γαμπρού. Ο
γαμπρός μας έρχεται τότε και
παίρνει τα αργύρια εκείνα, τιμή* της
ψυχοχτονίας οπού ο γονής έκαμε
εις τη θυγατέρα του, και τα οποία
παρασταίνουνε στο γαμπρό την
αξία της ανθρωπιάς οπού ήθελ' έχει
η γυναίκα του, αν ήθελε ξοδευθούνε
σ' εδούτη!**

**εζουπήξανε: έλιωσαν, εξάντλησαν.
τιμή: το αντίτιμο.**

Έτσι, το θηλυκό τούτο το αδικημένο ξαναρχίζει ως και στο σπίτι του ανδρός της την παλιά της τέχνη, και βάνεται κι εκεί να κάμει τη δούλα!..

Προς τι λοιπόν η παντρεία της; Προς τι οι τόσες θυσίες; Προς τι η απανθρωπιά των γονέων;

«Ναι, ήθελε μου πούνε οι γονείς, αλλ' αν δεν κάμομε έτσι, οι θυγατέρες μας, μένουν ανύπανδρες· επειδή ο μόνος όρος οπού μας βάνουνε οι γαμπροί είναι τα χρήματα, και όποια δεν έχει χρήματα δεν 'πανδρεύεται.

Όταν ήθελε ανασταίνομε* γουρούνια για πούλημα, ήθελ' είναι λογικό το φοβέρισμα και ο φόβος. Ο πουλητής, τω όντι, πρέπει να

όταν ήθελε ανασταίνομε: αν θα μεγαλώναμε.

κοιτάει την ευχαρίστηση του αγοραστή. Και τότες, αν ο αγοραστής ήθελ' έχει χρεία για γουρούνια παχιά, παχιά έπρεπε να 'ναι τα γουρούνια μας· αν ήθελε τα χρειάζεται μεγάλα, μεγάλα· και αν, για μία περίπτωση εξαιρετική, ήθελε τα χρειάζεται στραβά και κουτσά, τα γουρούνια μας έπρεπε να 'ναι στραβά και κουτσά. Πραγματικώς, η αρρώστια του σκότιου* δίνει περισσότερη τιμή εις τες χήνες· και όποιος έχει χήνες για πούλημα κάνει καλά ναν τους προμηθεύει την αρρώστια εκείνη· το ευνούχισμα περισσότερη τιμή στους κοκόρους· και όσοι ανασταίνουνε κοκόρους για δόσιμο* κάνουν καλά

σκότι, το: συκώτι.
δόσιμο: πούλημα.

ναν τους καπονίζουμε,* κτλ. Τέτοια είναι η φύση και οι όροι του εμπορίου.

Αλλ' όταν πρόκειται δια τα παιδιά μας, το πράμα αλλάζει. Τα παιδιά μας δεν πρέπει ναν τα μεταχειριζόμασθε ως πράγματα εμπορεύσιμα. Εμείς δεν πρέπει ν' ανασταίνομε τα παιδιά μας για το κόμοδο* ενός τρίτου. Εμείς πρέπει ν' ανασταίνομε τα παιδιά μας για τον εαυτό τους. Ο γάμος είναι βέβαια ένα από τα συμβάντα τα πλέον αξιοσημείωτα, ίσως κιόλας το πλέον αξιοσημείωτο της ζωής τους· ακολούθως πρέπει πάντα να 'χομε κατά νουν ως και τούτο στην ανατροφή που τους δίνουμε· λέω

καπονίζω (από το καπόνι):

ευνουχίζω κόκορα για πάχυνση.

κόμοδο: (λ. ιταλ). άνεση, ευκολία.

ακόμη περισσότερο, λέω ότι πρέπει να τα αναθρέφουμε διά τον γάμον· αλλά καθόσον* ο γάμος ημπορεί να τα ωφελήσει· καθόσον ο γάμος ημπορεί να καλυτερέψει ακόμη περισσότερο την καλή θέση εις την οποία χρεωστούμε να τα βάλομε, διαμέσου μιας ανατροφής όσο 'μπορούμε καλύτερης.

Και όμως δεν κάνουμ' έτσι. Εμείς εξεναντίας θυσιάζουμε την ανατροφή, δηλαδή την ανθρωπιά των παιδιωνε μας, εις την ιδέα της υπανδρείας τους!...

Εμείς χτηνοποιούμε το παιδί μας, για να σωρέψομε τάλαρα, να τα δώσομε, μαζί με το παιδί μας το χτηνοποιημένο, εις όποιονε θέλει να τα πάρει και τα δύο!...

καθόσον: εφόσον, αν.

Θυσιάζοντες την ανθρωπιά στην ιδέα του γάμου, θυσιάζουμε εκείνο που δε δίνει καιρό, σ' εκείνο που δίνει καιρό· εκείνο που αν δεν το κάμομ' εμείς δε γένεται, εις άλλο που 'μπορεί να γένει και χωρίς εμάς. Θυσιάζουμε το βέβαιο εις το αβέβαιο· το κύριον εις το εξαρτούμενο. Θυσιάζουμε τέλος πάντων το παιδί μας και τη συνείδηση μας εις την χτηνώδη φιλαργυρία ενός κερδοσκόπου αγνώστου!... και όλο τούτο γιατί; Γιατί έτσι εσυνηθίστηκε!...

Έτσι εσυνηθίστηκε!... Μα κάποτε οι συνήθειες έχουνε μιαν αιτία, και στην περίπτωση μας αιτία είναι η καμία συμπάθεια μεταξύ θηλυκών και γονέων! Ένα θηλυκό παιδί ήθελε προτιμήσει να πεθάνει καλύτερα παρά να μείνει να περάσει τη ζωή του με τους γονέους του!... Ένας

πατέρας, μία μάνα, ήθελε
προτιμήσουνε κάθε άλλο
δυστύχημα παρά ναν τους μείνει
ένα θηλυκό στο σπίτι!...

Και γιατί πάλε τούτο;

Επειδή ένας κύκλος φαύλος
προλήψεων κάνει το σύστημα των
οικογενειών μας. Ο γονής, για να
πανδρέψει τη θυγατέρα του, νομίζει
ναν του είναι συγχωρημένο*
να'βγάλει το προικιό της έως μέσα
από τα σπλάγχνα της. Ενώ το
θηλυκόεκείνο το τυραννεμένο, το
κακοβλεμμένο, το υβρισμένο, δεν
βλέπει άλλο μέσος ελευθέρωσης
από τη σκλαβιά του παρά το
γάμο!... Έτσι, η τυραννία γίνεται
αιτία της απαιτήσεως της
υπανδρείας, ενώ η απαίτηση τούτη
γίνεται πάλιν αιτία της τυραννίας!...

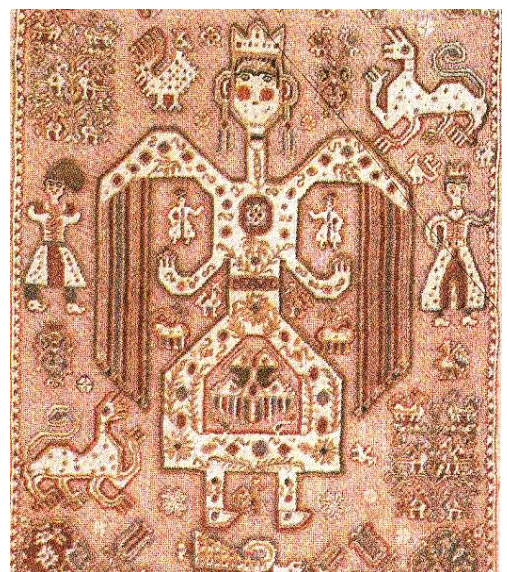
**του είναι συγχωρημένο: του
επιτρέπεται**

**Εγώ πιστεύω ότι, αν
εμεταχειριζόμεθα τες θυγατέρες μας
με περισσότερη αγάπη, το σπίτι μας
ήθελε πάψει να είναι ωθηστικό* για
δαύτες. Τότες με το πνεύμα τους
αναπτυγμένο καλύτερα, ήθελ'
έχουνε γνώριση* και πείρα του
κόσμου, κι ερχόμενη η ώρα της
υπανδρείας τους, ήθελ' έχουν
υπομονή και γνώση διά να
διαλέξουν το σύντροφο τους. Ήθελε
δεχτούν εκείνον, οπού ήθελε
κρίνουμε κατάλληλον να κάμει την
ευδαιμονίαν τους, και ήθελε
απορρίψουνε τον κερδοσκόπο που
δεν ήθελε βλέπει σ' εδαύτες παρά
το προικιό τους...**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Πώς παρουσιάζει ο Λασκαράτος τη ζωή της γυναίκας στο πατρικό και στο συζυγικό σπίτι;**
- 2. Πώς κρίνει την αγωγή των κοριτσιών και τι προτείνει για τη βελτίωσή της;**
- 3. Νομίζετε ότι οι απόψεις του Λασκαράτου έχουν κάτι να πουν στην εποχή μας;**

**Σπάνιο κέντημα από
νυφικό μαξιλάρι
(Λευκάδα
17ος - 18ος αι.)
Μουσείο Μπενάκη**





Ανδρέας Λασκαράτος (1811-1900)

Γεννήθηκε στο Ληξούρι. Στην Κέρκυρα, όπου παρακολούθησε μαθήματα στην Ιόνιο Ακαδημία, είχε δάσκαλο τον Κάλβο. Γνώρισε επίσης το Σολωμό. Σπούδασε νομικά στην Ιταλία και Γαλλία και διορίστηκε ειρηνοδίκης στην πατρίδα του. Μετά τον αφορισμό για το βιβλίο του Τα Μυστήρια της Κεφαλονιάς (1856) αντιμετώπισε πολλούς εξευτελισμούς και ταπεινώσεις και αναγκάστηκε να καταφύγει στη Ζάκυνθο και από εκεί στο Λονδίνο. Οι κατατρεγμοί του τελείωσαν, όταν ένα χρόνο πριν από το θάνατό του με τη μεσολάβηση ενός φωτισμένου και φιλελεύθερου δεσπότη λύθηκε ο αφορισμός του.

Έργα του: I. Ποιήματα: Ληξούρι εις τους 1836. Στιχουργήματα διάφορα, (1872). II. Πεζά: Τα μυστήρια της Κεφαλονιάς,(1856), Ιδού ο άνθρωπος, (1886), Άπαντα, (3 τόμοι, 1959).

Λορέντζος Μαβίλης

Λήθη

Ο Κωστής Παλαμάς στον πρόλογο της ποιητικής συλλογής Δεκατετράστιχα έγραψε για την ποίηση του Μαβίλη: «Ανταμώνονται στα ωραιότερα σονέτα μια επιμελημένη και στα ελάχιστα φροντίδα με μια θερμότατη στη σύλληψη πνοή για να δείξουν, ακόμα μια φορά, πως τεχνική δεξιοσύνη και καθαρή ποίηση ένα είναι».

Καλότυχοι οι νεκροί που λησμονάνε
την πίκρια της ζωής. Όντας βυθίσει*
ο ήλιος και το σούρουπο
ακλουθήσει,
μην τους κλαις, ο καημός σου
όσος και να 'ναι.

όντας βυθίσει: όταν βυθιστεί, όταν
δύσει.

Τέτοιαν ώρα οι ψυχές διψούν
και πάνε
στης λησμονιάς
την κρουσταλλένια βρύση*
μα βούρκος το νεράκι θα μαυρίσει,
σα* στάξει γι' αυτές δάκρυ
όθε* αγαπάνε.

στης λησμονιάς... βρύση:
σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες οι
νεκροί πίνουν το νερό της
λησμονιάς και ξεχνούν όλα τα
επίγεια.
όθε: απ' αυτούς που...,
α: αν.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιο είναι το κύριο νόημα του ποιήματος (να συσχετίσετε τον πρώτο και τον τελευταίο στίχο).
2. Μπορεί να συσχετιστεί το νόημα αυτό με τις αντιλήψεις του Σοπενχάουερ; (Κοιτάξτε και το βιογραφικό σημείωμα).
3. Το ποίημα ξεκινάει από ορισμένες φιλοσοφικές αντιλήψεις. Πώς κατορθώνει ο ποιητής να δώσει σ' αυτές ποιητική έκφραση;

**Eugene
Delacroix
(Ντελακρουά)
(1798-1863),
Δύση (1849)
Stadelmuseum,
Φρανκφούρτη**



Μούχρωμα

Ο τίτλος του ποιήματος λειτουργεί σε δύο επίπεδα· το ένα, το κυριολεκτικό, αναφέρεται στον φυσικό και ατμοσφαιρικό διάκοσμο: κυριαρχεί το λυκόφως, κάτι ανάμεσα στο φως και στο σκοτάδι· το δεύτερο, το μεταφορικό, τοποθετεί αυτή την ατμόσφαιρα στις καρδιές των ανθρώπων. Η φύση, δηλαδή, και οι καρδιές των ανθρώπων παρουσιάζονται σε μια απόλυτη συστοιχία.

Φυσάει τ' αεράκι μ' ανάλαφρη φόρα
και τες τριανταφυλλιές
αργά σαλεύει·
στες καρδιές και στην πλάση
βασιλεύει
ρόδινο σούρουπο, ώρα μυροφόρα,

μούχρωμα: λυκόφως, σούρουπο.

χρυσή θυμητικών ονείρων ώρα,
που η ψυχή τη γαλήνη προμαντεύει,
την αιώνια γαλήνη, και αγναντεύει
σα για στερνή φορά
κάθε της γνώρα*

αξέχαστη· ξανθές κρινοτραχήλες
αγάπες, γαλανά βασιλεμένα
μάτια ογρά* και φιλιά και
ανατριχίλες

και δάκρυα· πλάνα δώρα ζηλεμένα
της ζήσης, που αχνοσβιέται και
τελειώνει
σαν το θαμπό γιουλί* που ολοένα
λιώνει.

γνώρα: γνωριμία, εμπειρία.

ογρά: υγρά.

γιουλί: μενεξελί χρώμα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Με τι παρομοιάζει τη ζωή ο ποιητής; Πώς βλέπει τη μεταθανάτια ζωή της ψυχής (να επισημάνετε τους στίχους).**
- 2. Γιατί αυτά που θυμάται η ψυχή αποκαλούνται «πλάνα δώρα ζηλεμένα της ζήσης»;**
- 3. Ο ποιητής κατορθώνει να παρουσιάσει αφηρημένες φιλοσοφικές θεωρίες ως γνήσιες βιωματικές καταστάσεις. Βασισμένοι και σε όσα γράφονται στο εισαγωγικό σημείωμα ν' απαντήσετε στα εξής ερωτήματα:**
 - α) Πώς δίνεται αυτή η μετέωρη κατάσταση, που κυριαρχεί σ' όλο το ποίημα και παίζει ανάμεσα σε μια απόλυτη συστοιχία της φύσης (χρωματικά κυρίως) και της εσωτερικής ζωής της ψυχής; (να**

επισημάνετε με ποιες λέξεις αποδίδονται οι διάφορες καταστάσεις, αλλά και με ποια άλλα μέσα, που έχουν σχέση με το μέτρο, την ομοιοκαταληξία κτλ.).

β) Πώς εικονίζεται η αναδρομή της ψυχής στο παρελθόν;



**Adam Elsheimer (Ελσχάιμερ)
(1578-1610),
Φυγή στην Αίγυπτο
(λεπτομέρεια, 1605)
Παλιά Πινακοθήκη, Μόναχο**

Λορέντζος Μαβίλης (1860-1912)

Γεννήθηκε στην Ιθάκη από γονείς Κερκυραίους. Μεγάλωσε και συμπλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του στην Κέρκυρα, όπου συνδέθηκε με τον Πολυλά, που τον μύησε στην ποίηση του Σολωμού και του ενστάλαξε το σεβασμό στην τέχνη, την αγάπη στην ποίηση και την αφοσίωση στην ιδέα της πατρίδας. Στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών φοίτησε ένα μόνο χρόνο. Κατόπιν πήγε στη Γερμανία, όπου παρέμεινε, με μικρές διακοπές, ως το 1890. Εκεί φοίτησε σε διάφορα Πανεπιστήμια και στο τέλος πήρε δίπλωμα φιλοσοφίας. Μετά το 1890 επέστρεψε στην Ελλάδα και πήρε μέρος στην επανάσταση της



Κρήτης (1896), στον πόλεμο του 1897 (κατατάχτηκε σε ανταρτικό σώμα) και στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1912. Κατατάχτηκε ως εθελοντής στο σώμα των Γαριβαλδινών και σκοτώθηκε στη μάχη του Δρίσκου (έξω από τα Γιάννενα) στις 28/11/1912. Πριν από το θάνατο του είχε εκλεγεί βουλευτής κι υποστήριξε με πάθος τη δημοτική γλώσσα. Τα σονέτα του είναι δουλεμένα άψογα. Κύρια χαρακτηριστικά τους είναι τα εξής: γλώσσα μεστή, στίχος επίμονα λεπτούργημένος, ομοιοκαταληξία πλούσια. Η απαισιοδοξία του, που ήταν αποτέλεσμα των επιδράσεων της φιλοσοφίας του Σοπενχάουερ και της ινδικής, δεν μπόρεσε να μαράνει τη θερμότητα και τη δροσιά της ποίησης του. Έχει επηρεαστεί επίσης από τους Γάλλους

Παρνασσιστές, που κατά την εποχή της νεότητας του είχαν καλλιεργήσει πολύ το σονέτο. Το έργο του: Τα έργα του Λορέντζου Μαβίλη, Αλεξάνδρεια (1915, 1922), Τα σονέτα εισαγωγή – σχόλια Γερ. Σπαταλά, Αθήνα (1935, 1949), Τα ποιήματα, εκδ. Ιδρύματος Ουράνη, φιλολογική επιμ. Γ. Αλισανδράτου, Αθήνα (1990).

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

Φωτεινός

Ο Φωτεινός είναι το πιο ώριμο έργο του Βαλαωρίτη, που ο θάνατος δεν τον άφησε να το ολοκληρώσει. Η υπόθεσή του βασίζεται σε ένα επεισόδιο που συνέβη στη φραγκοκρατούμενη Λευκάδα το 1357. Ο Φωτεινός, εβδομηντάρης αγρότης και παλιός οπλαρχηγός, πετροβολάει και χτυπάει τα σκυλιά του αυθέντη Γρατιανού Τζώρτζη, γιατί του χαλάνε τα σπαρτά. Για την πράξη του αυτή συλλαμβάνεται, δέρνεται και εξευτελίζεται. Το εθνικό φιλότιμο του γέρου πληγώνεται, γι' αυτό και αγανακτισμένος καταφεύγει στο βουνό, για να ετοιμάσει επανάσταση και να εκδικηθεί τον ξένο δυνάστη.

το μέτωπο του αυλάκωσαν,
του το 'χαν κατακάψει·
ο ήλιος του φθινοπώρου
του ρόδιζε την όψη,
ετύλωνε* τη φλέβα του,
του πύρωνε τα χείλη,
σαν κάποιος να ξεφτίλιζε,
ν' άναβε το καντήλι
της συντριμμένης του ζωής,
κι έριχνε στην καρδιά του
της νιότης όλον το θυμό
και τα παλιά όνειρα του.
Ξένος ζυγός δεν έγειρε
του Φωτεινού την πλάτη.
Γι' αυτόν, για τους συντρόφους του,
τα Σταυρωτά κι η Ελάτη*
ήσαν λημέρα απάτητα,
κι εκείθε ροβολούσαν
και καθ' εχτρό που φύτρωνε,
τη νύχτα επελεκούσαν.

τυλώνω: φουσκώνω.

Το ρέμα του Σαρακηνού,
τ' άγριο Δημοσάρι,*
χίλιες φορές τα χόρτασε
με φράγκικο κουφάρι,
κι ήταν σωρός τα κόκαλα
που στην Κουφή Λαγκάδα
και στη Νεράιδα ασπρίζανε
γυμνά στην πρασινάδα.
Μόνος ακόμ' απόμενε.
Το Γήταυρο,* τον Πάλα,
το Διγενή, το Ρουπακιά,
τους έφαγε η κρεμάλα·
κι άλλους εσύντριψε ο τροχός...
Μια μέρα, στο χορτάρι,

Σταυρωτά, Ελάτη: τα δυο
ψηλότερα βουνά της Λευκάδας.
Σαρακηνός, Δημοσάρι: χείμαρροι
που διατρέχουν απότομες
χαράδρες της Λευκάδας.
Γήταυρος κλπ.: ονόματα
κλεφταρματωλών.

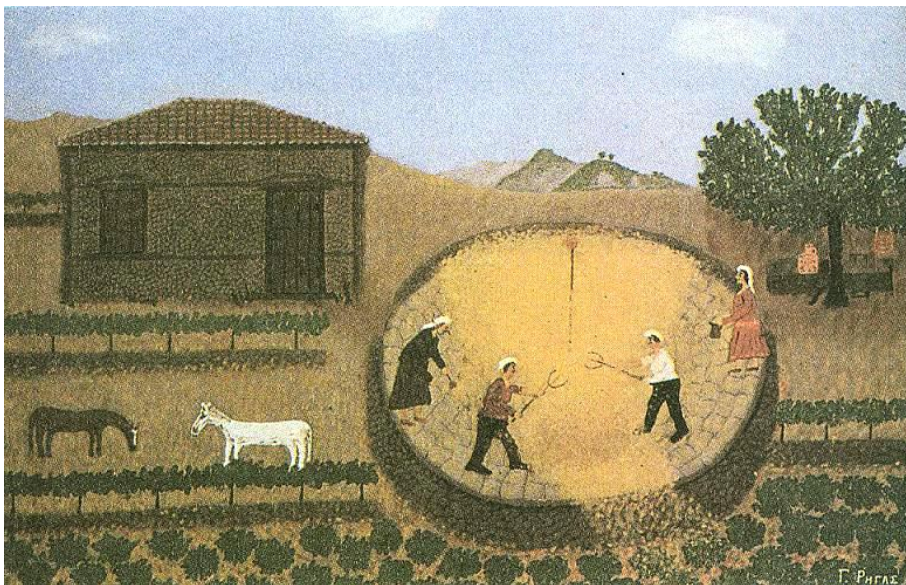
μ' έναν παλιόν παλικαρά,
το γέρο το Θειοχάρη,
έτρωγαν ένα λιάνωμα*
και ρώτησε την πλάτη*.
Κανείς ποτέ δεν έμαθε
τι ξάνοιξε το μάτι
πάνου σ' αυτό το κόκαλο,
κι ευθύς του λέει: «Πατέρα,
μου δίνεις την Αργύρω σου;»
(Την είχε θυγατέρα
ο προεστός, μονάκριβη
και πολυγυρεμένη).
«Να 'ναι, παιδί μου, ώρα καλή
και τρισευλογημένη!»
και το 'δωσε το χέρι του
και την ευχή του ο γέρος.
Από τα τότε ημέρεψε.
Είχεν αρχίσει ο θέρος,

Λιάνωμα: μικρό σφάγιο.

ρώτησε την πλάτη: τρόπος λαϊκής
μαντείας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Με βάση το κείμενο να δώσετε την εξωτερική μορφή και το χαρακτηρισμό του Φωτεινού υπογραμμίζοντας τις αντίστοιχες φράσεις.
2. Να σχολιάσετε τους στίχους: του χρόνου... κατακάψει (6-7)· του πύρωνα τα χείλη (9)· και καθ' εχτρό.... επελεκούσαν (16).
3. Να τοποθετήσετε το απόσπασμα στην οικονομία του έργου.



Γιώργος Ρήγας (γεν. 1921),
Στο Αλώνι

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης(1824-1879)

Γεννήθηκε στη Μαδουρή της Λευκάδας, όπου και πέθανε. Σπούδασε φιλολογία στην Ιόνιο Ακαδημία της Κέρκυρας και συνέχισε τις σπουδές του στην Ιταλία, Ελβετία και Γαλλία. Ασχολήθηκε με την πολιτική και εργάστηκε για την ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα. Ο πατριωτισμός κυριαρχεί σ' ολόκληρο το έργο του. Τα θέματα του τα εμπνεύστηκε κυρίως από την Επανάσταση του '21 και τους αγώνες των αρματολών και κλεφτών. Έχει επηρεαστεί από το δημοτικό τραγούδι, καθώς επίσης κι από το ρομαντισμό, γι' αυτό και δεν μπόρεσε να απαλλαγεί από τη μεγαλοστομία και το ρητορισμό.

Κυριότερα έργα του: Η Κυρά
Φροσύνη (1859), Αθανάσιος Διάκος
(1867), Φωτεινός (1879) κ.ά.
Εκδόσεις: Τα Άπαντα, (1955),
Φωτεινός, επιμέλεια Γ.Π.Σ.
Σαββίδης (1970), Ο αρματολός της
λύρας, έκδοση Εταιρείας
Λευκαδικών Μελετών (1975).

**ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΟΥ
ΠΟΙΗΜΑΤΑ
ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗ
ΑΘΑΝΑΣΗΣ ΔΙΑΚΟΣ**



Σελίδα περιοδικού

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 5ου ΤΟΜΟΥ

Διονύσιος Σολωμός, Ελεύθεροι Πολιορκημένοι εκδ. Ίκαρος (επιμ. Λ. Πολίτη)	5
Στοχασμοί του ποιητή, εκδ. Ίκαρος (επιμ. Λ. Πολίτη)	10
Η γυναίκα της Ζάκυθος, εκδ. Ίκαρος (επιμ. Λ. Πολίτη)	74
Ο Πόρφυρας, εκδ. Ίκαρος (επιμ. Λ. Πολίτη)	86
Ιάκωβος Πολυλάς, Ερασιτέχνης, Βασική Βιβλιοθήκη, τόμ. 14	99
Γεράσιμος Μαρκοράς, Πατρική ευτυχία, Βασική Βιβλιοθήκη, τόμ. 14	107
Ανδρέας Λασκαράτος, Προβόδισμα (ποίημα)	114
Τα μυστήρια της Κεφαλονιάς, (απόσπασμα), Άπαντα, Άτλας, τόμ. 5	118

Λορέντζος Μαβίλης, Λήθη, Βασική Βιβλιοθήκη, τόμ. 14	132
Μούχρωμα, Βασική Βιβλιοθήκη, τόμ. 14	136
Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, Φωτεινός, (απόσπασμα), εκδ. Ερμής (Γ. Π. Σαββίδης)	143

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).



Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.